

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»
08 липня 2015 року № 152-Н
Форма № П-4.04

***ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»***

Навчально-науковий інститут харчових технологій, готельно-ресторанного
та туристичного бізнесу
Форма навчання заочна
(денна, заочна, заочно-дистанційна)

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

**Допускається до захисту
Завідувач кафедри**

Г. П. Скляр
(підпис, ініціали та прізвище)

«___» _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Розвиток туризму у Одеській області: стан та перспективи»

***зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра***

Виконавець роботи Луців Андрій Сергійович
(прізвище, ім'я, по батькові)

_____
(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н., Карпенко Юрій Вікторович
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

_____
(підпис, дата)

Полтава – 2021

ЗМІСТ

Стор.

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ	5
1.1 Природно-рекреаційні ресурси Одеської області як чинник її туристичної привабливості.....	5
1.2 Історико-культурна компонента рекреаційно-туристичного потенціалу Одеської області.....	15
1.3 Соціально-економічні складові рекреації Одеської області	24
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	36
2.1 Оцінка туристичної діяльності в Одеській області	36
2.2 Напрями розвитку туристичного ринку Одеської області.....	45
2.3 Розробка екологічного туру по Одеській області.....	55
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67

ВСТУП

Активізація туризму викликала живий інтерес до проблеми виміру впливу туризму на економічний розвиток країн і регіонів. Швидке зростання доходів від туризму приваблює інвесторів у сферу виробництва регіонального туристичного продукту. На даний час туризм є однією з високодохідних галузей світової економіки, яка найдинамічніше розвивається та виступає в числі найважливіших чинників соціально-культурного розвитку, що сприяють підвищенню рівня і якості життя населення. Функції туризму перш за все проявляються на територіях конкретних регіонів, а можливості його розвитку визначаються умовами регіонів. Тому розгляд туризму як інструменту соціально-економічного розвитку особливо актуально з позиції регіонального підходу. Тому виникає необхідність дослідити потенціал окремих регіонів та напрями покращення та ефективності його використання, чому і присвячена дана робота.

Стан розвитку туристичної діяльності в регіонах України досліджували такі вітчизняні вчені як: Бейдик О. О., Воробйова О. А. Герасименко В. Г., Дащук Ю. Є., Кифяк О. В., Колесніченко В. С., Комліченко О. О., Корж Н. В., Михайліченко Г. І., Ніколаєва О. І., Радченко Е. Є., Попова О. М., Смаль І. В., Скляр Г. П., Смирнов І. Г., Ступень Н. М., Чернюк Л. Г., Шумлянська Н. В. та ін. Проте концептуальні основи формування та розвитку туристичного потенціалу Одеської обл. є недостатньо висвітленими.

Робота складається із вступу, двох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел.

Мета дослідження полягає в аналізі сучасного стану туристичного ринку Одеської області та обґрунтування концептуальних засад його подальшого розвитку.

Досягнення та реалізація поставленої у роботі мети потребує вирішення таких завдань:

- характеристика природно-рекреаційних ресурсів Одеської області як чинник її туристичної привабливості;
- аналіз історико-культурної компоненти рекреаційно-туристичного потенціалу Одеської області;
- дослідження соціально-економічні складових рекреації в регіоні;
- оцінка туристичної діяльності в Одеській області;
- визначення напрямів розвитку туристичного ринку регіону;
- розробка екологічного туру по Одеській області.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є процеси розвитку туристичного ринку регіону.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні аспекти розвитку туристичного ринку.

У роботі використано такі наукові методи дослідження: системного та критичного аналізу, табличний, порівняння та узагальнення.

Інформаційну базу роботи склали нормативно-правові документи Верховної Ради, Уряду, Кабінету міністрів України, інформація Державного комітету статистики України, наукові публікації, а також матеріали мережі Інтернет.

Результати дослідження доповідались на кафедральному круглому столі студентів та аспірантів «Туризм і молодь – 2020» (м. Полтава 20 грудня 2020 р.), який проводився у Вищому навчальному закладі Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Запропоновані у роботі теоретичні рекомендації формують концептуальні засади розвитку туризму в Одеській обл. на основі аналізу туристично-рекреаційних ресурсів та ринку туристичних послуг регіону. Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що подані автором пропозиції можуть бути використані для підвищення ефективності роботи підприємств сфери туризму регіону.

РОЗДІЛ 1. ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ

1.1 Природно-рекреаційні ресурси Одеської області як чинник її туристичної привабливості

Успішна діяльність будь-якого підприємства на ринку значною мірою залежить від привабливості товарів чи послуг, які воно пропонує. У туризмі, як і в будь-якій іншій галузі економіки, для забезпечення ефективної діяльності та привертання уваги потенційних споживачів, першою чергою, необхідно повною мірою поєднувати основні фактори виробництва: землю, капітал і трудові ресурси. Специфіка туристичної галузі зумовлена використанням туристичних ресурсів, наявність яких визначає профіль освоєння певної території.

В законі України «Про туризм» наведено таке визначення: «туристичні ресурси – це сукупність природно-кліматичних, оздоровчих, історико-культурних, пізнавальних та соціально-побутових ресурсів відповідної території, які задовольняють найрізноманітніші потреби туриста» [46, с. 1]. На думку С. І. Поповича до туристичних ресурсів відносяться [37, с. 7-17]:

- природні ресурси – клімат, водні ресурси, мінеральні джерела та лікувальні грязі, рельєф, печери, рослинний і тваринний світ, національні парки й заповідники, мальовничі краєвиди, унікальні природні об'єкти тощо;
- історико-культурні ресурси, які включають: історичні, археологічні, етнографічні об'єкти та заклади культури; історичні, археологічні, архітектурні пам'ятки, твори монументального мистецтва; етнографічні особливості території, фольклор, центри прикладного мистецтва та ремесел; музеї, виставки, театри тощо;
- соціально-економічні умови та ресурси, економіко-географічне положення, транспортна доступність території, рівень її економічного

розвитку, сучасна й перспективна територіальна організація господарства, рівень забезпечення обслуговування населення, трудові ресурси, розвиток транспортної мережі тощо.

До туристичних ресурсів, за твердженням І. М. Школи, належать [68, с. 32]: економічні, природні, кліматичні, культурно-історичні, трудові, фінансові, соціальні та виробничі.

Найважливішим фактором виробництва туристичного продукту є природні ресурси. Природні ресурси – це компоненти природи, які на даному рівні розвитку продуктивних сил можуть використовуватися як засоби виробництва (земля, водні шляхи) та предмети споживання (мінеральна сировина, лісові запаси, флора і фауна), а також як об’єкти для рекреації (гори, ліси, моря, ріки, озера та прибережні зони водойм). Специфіка розвитку туристичної галузі конкретних країн обумовлена наявними в їх межах природними ресурсами. До природних ресурсів, які використовуються в туристичній галузі, відносяться також мисливсько-риболовецькі угіддя, національні парки, заповідники, заказники, гідропарки, мінеральні води і лікувальні грязі. Не погоджуючись з автором [22, с.109] туристичні ресурси, на відміну від рекреаційних ресурсів, за допомогою яких можна задовольнити потребу у відпочинку та рекреації, сприяють задоволенню ширшого кола потреб людини, серед яких спортивний азарт та паломництво.

У туризмі як природо-експлуатуючій галузі територія регіону виконує дві функції [68, с. 52]:

- загального базису для будь-якої діяльності, основою, місцем розташування, територіальною операційною базою;
- головного засобу виробництва, де земля діє як знаряддя виробництва, тобто земля (територія регіонів) – це цінність, особливий вид природного багатства.

Територіальна прив’язаність туризму зумовлена такими властивостями туристичного процесу [29, с. 7]:

- цілісність, динамічна рівновага попиту і пропозиції;

- циклічність, зумовлена сезонною динамікою та суспільною практикою;
- обмеженість відповідно до умов сталого розвитку (антропогенних навантажень на ландшафти, соціокультурних та психологічних навантажень на місцеве населення);
- різноманітність ресурсної бази;
- зональність природно-рекреаційних умов;
- регіональність, яка проявляється в неповторності місцевих умов задоволення туристичного попиту та особливостях індустрії туризму.

Туристична територія має бути відповідних розмірів для запобігання перенасичення туристами і уникнення не лише порушення нормативного рекреаційного навантаження на територію, але й психологічного навантаження на місцеве населення.

З огляду на природне середовище привабливість певної території для туристів визначається наявністю таких факторів [3, с. 58]:

- красивого ландшафту і природних об'єктів;
- м'якого клімату і приємних природних умов;
- незабруднених природних водойм;
- сприятливої екологічної ситуації.

До складу Одеської обл. входять 26 адміністративних районів, 7 міст обласного підпорядкування, 33 селища та 1177 сільських населених пунктів. Населення області становить 2395,3 тис. осіб. Адміністративний центр регіону – м. Одеса – одне з найбільших міст України, важливий транспортний, індустріальний, науковий, культурний і курортний центр з населенням 1011,0 тис. осіб (на 01.01.2017 р.).

Одеська обл. займає територію Північно-Західного Причорномор'я від гирла Дунаю до Тилігульського лиману (довжина морської берегової лінії в межах області перевищує 300 км) і тягнеться від моря на північ, в глиб суші на 200-250 км. На півночі Одеська область межує з Вінницькою та

Кіровоградською, на сході – з Миколаївською областями, на заході – з Республікою Молдова та Придністровською Молдавською Республікою, на південному заході – частина державного кордону України з Румунією. Усього в межах області пролягають 1362 км державного кордону. Площа Одеської області складає 5,5 % території України (33,3 тис. кв. км). Північна частина області розташована в лісостеповій, а південна – в степовій зоні. У ґрунтовому покриві переважають звичайні та південні чорноземи. Середньорічна температура коливається від +8,2 °С на півночі до +10,8 °С на півдні. Тривалість вегетаційного періоду від 180 до 210 діб. Середньорічна кількість опадів – від 340 мм на півдні області до 460 мм на півночі.

Клімат вологий, помірно континентальний. У цілому клімат поєднує риси континентального і морського. Зима м'яка, малосніжна і нестійка; середня температура січня від -2 °С на півдні до -5 °С на півночі. Для весни характерні похмура погода, тумани у зв'язку з охолоджуючим впливом моря. Літо переважно спекотне, сухе; середня температура липня від 21 °С на північному заході до 23 °С на півдні, максимальна до 36-39 °С (в останні роки і більше). Осінь тривала, тепліше весни, в основному хмарна. Середньорічна температура коливається від 8,2 °С на півночі до 10,8 °С на півдні області. Загальна сума опадів 340-470 мм на рік, головним чином випадають влітку (часто у вигляді злив). Число годин сонячного сяйва приблизно 2200 на рік. Тривалість вегетаційного періоду 168-210 діб із загальною сумою температур від 28 °С до 34 °С. Взимку переважають північні і південно-західні вітри, влітку – північно-західні і північні. Південна половина області схильна до посух, курних бурь, суховіїв [33].

Одеська обл. є частиною морського фасаду України. Вона розташована на перетині найважливіших міжнародних водних шляхів: Дунайський водний шлях після завершення будівництва в 1992 р. каналу Дунай-Майн-Рейн є найкоротшим виходом із країн Європи в Чорне море, далі – у Закавказзя, Середню Азію, на Близький Схід; ріка Дністер зв'язує регіон з Молдовою, а Дніпро – з Центральною Україною і Білоруссю, а після завершення

реконструкції Дніпровсько-Бузького і Дніпровско-Неманського каналів – з Польщею і країнами Балтії. Волго-Донська система зв’язує Азово-Чорноморський басейн із Росією, Казахстаном, Туркменістаном, Азербайджаном, Іраном, забезпечуючи виходи до Каспійського, Балтійського і Білого морів.

Найважливішими фактором природних рекреаційних ресурсів області є Чорне море. Морська вода багата хлоридами натрію та магнію, сульфатами кальцію, магнію, калію, солі йоду, залізом. Середній показник солоності узбережних вод моря становить 16 ‰. Хвилі, що розбиваються о береги, несуть на узбережжя значну кількість негативно заряджених іонів, корисних для організму людини. На організм людини тут сприятливо впливають: кліматичні, бальнеологічні, гідротерапевтичні фактори. Морські купання є своєрідним методом лікування, що в медицині отримав назву «таласотерапія». Купальний сезон триває з середини травня до середини вересня. Середня місячна температура води у травні складає +14,6 °C, у липні та серпні +22,5 °C, у вересні +17+18 °C. Добові коливання температури води зазвичай не перевищують 2,5-3 °C, що формує сприятливі умови для купання у максимально можливі години доби. Дискомфортна температура (7-10 °C) встановлюється у середньому 1-3 дні на місяць під дією змінних північних, північно-західних, західних вітрів. Влітку вода біля берегів моря прогрівається до +20 °C...+24 °C. Купальний сезон у середньому триває 114 днів [33].

Найбільш цінним ресурсом для кліматолікування, таласотерапії є наявність пляжів. В Одеському регіоні поширені піщані, гравійні, заболочені (дельта Дунаю, лиманів) пляжі, які можна використовувати для рекреаційних цілей у теплий період року. Протяжність морських пляжів становить 175 км, які придатні для використання з рекреаційною метою. Найкращими серед них є природні пляжі пересипів, піщаних кіс [39].

Найбільш цінні пляжі розташовані в акумулятивних місцевостях пересипів та кіс, де берегова лінія стійка та висувається убік моря (Лузанівка,

Кароліно Бугаз, північно-східна частина Будацького пересипу, Жебріянська коса, пересип Тилігульського лиману). Рекреаційне урочище Лузанівка займає крайню східну частину пляжів та еолову зону Одеського пересипу і об'єднане з ним корінне плато поблизу Крижанівки. Піщаний пляж має мілководдя та ширину більше 100 м. Пересип поблизу Крижанівки є перспективним для побудови санаторнокурортних та оздоровчих комплексів.

Акумулятивна місцевість Кароліно-Бугаз-Затока знаходиться на пересипу Дністровського лиману. Її північний схід займає пляжну терасу поблизу с. Кароліно-Бугаз, на південному заході об'єднується із пересипом лиману Будаки.

Берег моря на цій ділянці стабільний, ширина пересипу у центрі 40-50 м, на околицях – збільшується до 500-700 м. Сприятливою для рекреації є також ділянка пересипу лиману Будаки (Шаболатський). У районі Жебріянської коси та бухти пляжі складаються з дрібного піску та черепашнику шириною до 300-500 м, з поступовим рухом убік моря. Коса має довжину 3 км, море мілке, температурний режим завдяки природній перепоні вищий, ніж для Білгород-Дністровських та Одеських рекреаційних районів.

Пляжі пересипу Тилігульського лиману широкі (до 4 км), із значною зоною мілководдя, частина – заболочена та зайнята очеретом, що знижує рекреаційну цінність. Одеська ділянка пляжів завдяки берегоукріплювальним роботам має достатньо позитивні морфологічні характеристики. Комфортність пляжів пов'язана із штучно намитими ділянками шириною 50-70 м, безпека купання пов'язана з хвилеломами та траверсами, що забезпечують рівне піщане дно з поступовим зростанням глибини моря. Довжина морських і лиманних узбереж від гирла річки Дунай до Тилігульського лиману сягає 300 км. На території області знаходяться прісноводні озера – Кагул, Ялпуг, Катлабух, солоні озера – Сасик, Шагани, Алібей, Бурнас, а також Хаджибейський і Куяльницький лимани, відомі своїми лікувальними грязями. Водопостачання Одеської обл. здійснюється як

з поверхневих джерел, так і за рахунок підземних джерел.

У межах області розташовані 1134 малих річок і струмків, 15 прісноводних та морських лиманів (найбільш великі Дністровський, Тилігульський, Хаджибейський, Алібей, Бурнас, Будацький, Куяльницький, Кучурганський), 68 водосховищ, 45 озер, у тому числі 8 Придунайських озер: Ялпуг, Кугурлуй, Катлабух, Китай, Сасик, Кагул, Картал, Саф'яни.

Невід'ємною і важливою складовою рекреаційних ресурсів є мінеральні води. В межах території Одеської обл. розташовано кілька провінцій з мінеральними водами: азотні різного іонного складу (термальні), хлоридні, натрієві і кальцієво-натрієві – у центральній частині області, на півночі – сульфатні різного катіонного складу та гідро-карбонатно-сульфатно-хлоридні натрієві, у південній частині – метанові та азотно-метанові (гідро-карбонатно-хлоридні-натрієві, кальцієві та магнієво-кальцієві) [33].

Важливою складовою бальнеологічних ресурсів також є лікувальні грязі (пелоїди). На території Одеської обл. поширені мулові сульфідні лікувальні грязі приморського підтипу, які використовуються для лікувальних цілей у вигляді ванн, аплікацій тощо. Родовища лікувальних грязей переважно приурочено до лиманів та озер Дунай-Дністровської групи. Грязі Одеського регіону активно використовуються для лікувальних цілей. Курорт Сергіївка використовує грязі Будацького, курорт Куяльник – Куяльницького лиману. Донні відкладення Куяльницького лиману переважно складаються з мулу, піску, глини. Лікувальні грязі (чорний та темно-сірий мул) займає центральну, глибоководну частина лиману, прибережні ділянки складені пісками, глинами і зеленуватосіrimми мулами.

Одеська область – малолісна, лісодефіцитна, тому створення лісових насаджень є основною задачею державних лісогосподарських підприємств. Для доведення лісистості Одеської області до оптимальної науково-обґрунтованої – 9 %, при якій ліси найефективніше впливають на клімат, ґрунти, водні ресурси та протидіють ерозійним процесам, необхідно створити

100 тис. га нових лісових насаджень. Збільшення лісистості області від 6 % до 9 % планується здійснювати за рахунок еродованих земель та схилів. Основна мета заліснення – припинення інтенсивних процесів вітрової та водної ерозії.

Природно-заповідний фонд Одеської обл. станом 01.01.2017 р. має в своєму складі 123 об'єкта, з них 16 об'єктів загальнодержавного значення, та 107 об'єктів – місцевого значення. Загальна площа об'єктів природно-заповідного фонду становить 159974,2 га. З урахуванням того, що 12 об'єктів загальною площею 9133,25 га знаходяться у складі природно-заповідних територій, фактично займана ПЗФ площа в області становить – 150840,9 га. Відношення площі ПЗФ до площі Одеської обл. («показник заповідності») становить 4,5 %.

В області розташований заповідник Дунайські плавні, який лежить у пониззі Кілійського гирла Дунаю, займає частину островів і акваторії Чорного моря. Пам'ятками природи є Михайлівський яр і Одеські катакомби. Наукову і естетичну цінність має флористична колекція ботанічного саду Одеського університету.

Природно-заповідний фонд (ПЗФ) Одеської обл. – природні комплекси й об'єкти на території Одеської області, що мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну й іншу цінність і виділені з метою збереження природного різноманіття ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу, забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища (табл. 1.1.1).

До наведеного у табл. 1.1.1 варто додати, що особливістю ПЗФ Одеської обл. є мала кількість територій та об'єктів (23-тє місце серед 25 областей України), мала частка заповідності (15-тє місце), значна частка екологічно нестійких об'єктів (44,2 % поза межами обласного центра), нерівномірне розміщення територій та об'єктів (об'єкти вищих категорій та найбільшої площі зосереджені на півдні у дельтах великих річок та системі

Таблиця 1.1.1

Показники динаміки структури природно-заповідного фонду

Одеської обл. за 2019-2020 рр. [14]

Категорії територій та об'єктів ПЗФ	На 01.01.2019 р.		На 01.01.2020 р.	
	Кількість, шт.	Площа, га	Кількість, шт.	Площа, га
Природні заповідники	-	-	-	-
Біосферні заповідники	1	51547,9	1	51547,9
Національні природні парки	2	49176,1	2	49176,1
Регіональні ландшафтні парки	2	15320	2	15320
Заказники загальнодержавного значення	8	11913	10	15465,2
Заказники місцевого значення	31	16440,398	31	16440,398
Пам'ятки природи загальнодержавного значення	2	10,17	2	10,17
Пам'ятки природи місцевого значення	47	11,1852	47	11,1852
Заповідні урочища	4	13879	4	13879
Ботанічні сади загальнодержавного значення	1	16	1	16
Зоологічні парки загальнодержавного значення	1	6,5	1	6,5
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення	1	49	1	49
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення	23	1601,5939	23	1601,5939
РАЗОМ	123	159970,8471	125	163523,0471
Фактична площа ПЗФ	-	150837,5971	-	154389,7971
% фактичної площі ПЗФ від площі АТО	-	4,5%	-	4,6%

лиманів), що не відображає загальних особливості степової зони.

Діапазон площ різних об'єктів ПЗФ варіює від 0,01 до 5151547,9 га при середньому значенні 1959,7 га. Кількісно переважають об'єкти площею від 100 до 500 га. Поза межами Одеси знаходиться 8 точкових об'єктів (до 0,2 га

включно), 12 – площею менше ніж 1 га та 34 – площею менше ніж 50 га. Площу більше ніж 500 га мають всього 19 територій, більше ніж 1000 га – 16, більше ніж 5 тис. га – сім, більше ніж 10 тис. га – всього чотири.

Екологічно сталі об'єкти ПЗФ (площею більше ніж 50 га) у кількості 1-5 присутні у 14 фізико-географічних районах Одещини. Їх немає в Арцизько-Саратському та Кагульсько-Катлабузькому р-нах. Такими територіями ПЗФ також не забезпечений Середньокучурганський р-н. Всі фізикогеографічні області в регіоні мають по 6-14 об'єктів ПЗФ площею більше ніж 50 га. Об'єктами ПЗФ вищого рівня (БЗ, ПЗ, НПП) зовсім не забезпечені Південно-Подільська височинна, Південно-Молдовська схилово-височинна, Дністровсько-Бузька низовинна області. Південно-Подільська схилововисочинна область представлена лише частиною Нижньодністровського НПП, яка не репрезентує зональні екосистеми степу.

Зараз частка регламентованої перспективної заповідності (10,4 %) в межах Одеського регіону перевищена лише у двох фізико-географічних районах: у Ренійсько-Кілійському (37,1 %) та Кундуцько-Бурнаському (17,2 %), що забезпечує високий показник для Задністровсько-Причорноморської низовинної області (14,4 %), Причорноморського Середньостепового краю та Середньостепової підзони (11,9 %). Всі інші фізико-географічні хоріони потребують інтенсивного збільшення площ ПЗФ.

Включення до складу ПЗФ Одеського регіону нових Рамсарських угідь та об'єктів Смарагдової мережі Європи збільшить площу ПЗФ, щонайменше, на 133 тис. га, це підвищить частку заповідності Одеського регіону на 3,8 %. За рахунок зарезервованих для заповідання територій заповідність області може бути збільшена на 1,2 %, що дозволить досягти перспективного регламентованого показника (10,4 %) та забезпечити об'єктами ПЗФ всі фізико-географічні райони регіону [36].

Оскільки, туристична привабливість території формується не тільки за наявності природно-рекреаційних а й історико-культурних туристичних ресурсів, а ще краще – за їх поєднання, у наступному підрозділі нами буде

проаналізовано історико-культурну компоненту рекреаційно-туристичного потенціалу Одеської області.

1.2 Історико-культурна компонента рекреаційно-туристичного потенціалу Одеської області

Історико-культурні ресурси відіграють важливу роль у формуванні туристичного попиту та створенні привабливого туристичного іміджу регіону чи держави. Групування цих ресурсів лежить в основі багатьох наукових класифікацій рекреаційних чи туристичних ресурсів. Історико-культурні ресурси, на погляд С. Кузик та Д. Литвин, – це сукупність пам'яток матеріальної та духовної культури, які створені у процесі історичного розвитку суспільства на певній території, мають пізнавальну цінність і можуть бути використані для туристичної діяльності. Історико-культурні ресурси характеризуються високою популярністю серед туристів, задовольняють їх попит у пізнанні навколишнього світу, сприяють змістовному проведенню вільного часу. Найбільшою особливістю цих ресурсів є те, що вони мають повсюдний характер розташування, адже кожна місцевість вирізняється своєю історією, традиціями, їх потенціал можна вважати необмеженим. Однак варто мати на увазі, що будь-які ресурси території вимагають вмілого, творчого і наукового підходів до їх використання для цілей туризму і розробки сучасних туристичних маршрутів [23, с. 475].

Класифікувати історико-культурні ресурси можливо за декількома ознаками:

- за генезисом: матеріальні і духовні;
- за рухомістю: рухомі й нерухомі.

Матеріальні охоплюють сукупність засобів виробництва й інших матеріальних цінностей суспільства на кожній історичній стадії його

розвитку, а духовні – сукупність досягнень суспільства в освіті, науці, мистецтві, літературі, в організації державного й суспільного, життя, у праці й побуті.

Серед культурно-історичних об'єктів провідна роль належить пам'ятникам історії й культури, які відрізняються найбільшою привабливістю й на цій основі служать головним засобом задоволення культурно-пізнавальних потреб.

Пам'ятниками історії й культури є спорудження, пам'ятні місця й предмети, пов'язані з історичними подіями в житті народу, з розвитком суспільства й держави, добутку матеріальної й духовної творчості, що представляють історичну, наукову, художню або іншу культурну цінність.

Наукова класифікація пам'ятників, відбиває сформований порядок і форми державного обліку цього виду ресурсів, потреби практики й має на увазі специфіку кожного виду. Залежно від їхніх основних ознак пам'ятники історії й культури підрозділяються на п'ять основних видів: історії, археології, містобудування й архітектури, мистецтва, документальні пам'ятники. Розглянемо найбільш типові об'єкти по кожному виду пам'ятників. Так, до пам'ятників історії можуть бути віднесені будівлі/споруди, пам'ятні місця й предмети, пов'язані з найважливішими історичними подіями в житті народу, розвитком суспільства й держави, революційним рухом, визвольним рухом, війнами, а також з розвитком науки й техніки, культури й побуту народу, з життям видатних політичних, державних діячів, народних героїв, діячів науки, літератури й мистецтва. Пам'ятники археології – це городища, кургани древніх поселень, укріплень, виробництв, каналів, древні місця поховань, кам'яні статуї, наскальні зображення, стародавні предмети, ділянки історико-культурного шару древніх населених пунктів. Найбільш характерні для пам'ятників містобудування й архітектури наступні об'єкти: архітектурні ансамблі й комплекси, історичні центри, квартали, площі, вулиці, залишки древнього планування й забудови міст і інших населених пунктів, спорудження

цивільної, промислової, військової, культової архітектури, народного зодчества, а також пов'язані з ними добутки монументального та садово-паркового мистецтва. До пам'ятників мистецтва належать добутки монументального, образотворчого, декоративно-прикладного й інших видів мистецтва. Документальні пам'ятники – це акти органів державної влади й органів державного керування інші письмові й графічні документи, кінофотодокументи й звукозаписи, а, також древні й інші рукописи й архіви, записи фольклору й музики, рідкі друковані видання.

Класифікувати історико-культурні ресурси за ознакою рухомості можливо по двом групам – нерухомі й рухомі. Першу групу становлять пам'ятники історії, містобудування й архітектури, археології й монументального мистецтва й інші спорудження, у тому числі й ті пам'ятники мистецтва, які становлять невід'ємну частину архітектури. З позицій пізнавально-культурної рекреації важлива та обставина, що об'єкти цієї групи являють собою самостійні одиночні або групові утворення.

До другої групи належать пам'ятники мистецтва, археологічні знахідки, мінералогічні, ботанічні й зоологічні колекції, документальні пам'ятники й інші речі, предмети й документи, які можна легко переміщати. Споживання рекреаційних ресурсів цієї групи пов'язане з відвідуванням музеїв, бібліотек і архівів, де вони звичайно концентруються.

Окрім вище розглянутих видів історико-культурних ресурсів деякі автори справедливо визначають ще й категорії пізнавальних, подієвих, етнографічних, біографо-соціальних ресурсів.

Характерними елементами пізнавальних ресурсів є соціальні та природні об'єкти, явища, події, походження яких тісно пов'язане з територією та історією як України, так і інших країн. До них належать, зокрема, місця, пов'язані з життям, діяльністю або перебуванням в Україні всесвітньо відомих письменників, художників, політичних діячів.

Подієві ресурси належать до динамічних чинників формування туристичних потоків, оскільки включають мотиваційні передумови подорожі

до місця, де відбувається подія чи явище. Категорія подієвих ресурсів стала виділятися порівняно недавно, поряд з формуванням цього спеціалізованого виду туризму, зростанням кількості різного роду культурних подій, які мають ярко виражений рекреаційний – пізнавальний, розважальний, відпочинковий характер. Подієві ресурси охоплюють найбільш суттєві прояви сучасного суспільного буття із його модою на глобалізацію, екологію, активний і здоровий спосіб життя, переконаннями й уявленнями про стиль і стереотип поведінки людини у соціумі, включають його пропаганду та механізми реалізації. Необхідно зазначити, що дана теза найбільшою мірою стосується частини світової спільноти, яку прийнято називати Західним світом.

Окремі види подієвих ресурсів найбільш доцільно класифікувати за тематикою заходу: національні і релігійні свята, гастрономічні, музичні, театральні фестивалі, спортивні змагання, покази мод, карнавали, технічні салони і виставки, економічні форуми тощо.

Етнографічні ресурси – традиційна складова історико-культурного потенціалу, проте останнім часом стала відігравати більш важливу роль, внаслідок підвищення національної свідомості суспільства, введення спеціалізованих освітніх програм в загальноосвітніх навчальних закладах. До етнографічних ресурсів, як вже відзначалося вище, входять різномірні групи ресурсів, які в цілому утворюють єдину тканину неповторної самобутності і національного колориту. До числа таких ресурсів відносять – традиції, обряди, свята, народні промисли, національну кухню, традиційні житла, одяг, танці й ін.

Біографо-соціальні ресурси – специфічна складова історико-культурних ресурсів (категорії пам'ятники історії), яка об'єднує об'єкти та місцевості пов'язані з певним життєвим циклом (епізодом) тієї чи іншої видатної особи (народження, діяльність, перебування, смерть (загибель), поховання).

До історико-культурних рекреаційних ресурсів також слід віднести і культурні установи, які задовольняють відповідні рекреаційні потреби як

місцевих рекреантів так і туристів:

- музеї, картинні галереї, виставкові зали, які спеціалізуються на збереженні, демонстрації і пропаганді витворів мистецтва, науки, техніки та ін. Музей – постійно діюча некомерційна установа культури, яка створена для збереження, вивчення і публічного представлення музейних предметів і музейних колекцій. Виділяються наступні групи музеїв: художні, мистецтвознавчі, літературні, архітектурні, природничо-наукові, технічні, галузеві, комплексні;

- театри, кіно-концертні зали;
- філармонії;
- планетарії;
- цирки та ін. [1].

За оцінками Всесвітньої туристичної організації частка культурного туризму до 2020 р. складе 25 % від загальних показників світового туризму [24]. В Україні існують всі передумови для розвитку цього виду туризму. За кількістю пам'яток, наявністю шедеврів Україну можна без перебільшення віднести до країн з багатою історико-культурною спадщиною. Так, в нашій країні на державному обліку знаходиться понад 147 тисяч пам'яток. Однак, не зважаючи на такі доволі вражаючі цифри, у туризмі задіяні набагато менше об'єктів. За оцінками фахівців, до 70 % об'єктів культурної спадщини перебуває в незадовільному та навіть в аварійному стані та потребують негайного проведення робіт з реставрації. Значна частина об'єктів лише потенційно може використовуватись як об'єкти показу з причини відсутності будь-якого облаштування для потреб туризму.

Одеська обл. також має значну кількість визначних історикокультурних пам'яток. Попри те що самому місту Одесі в історичному плані небагато років – понад 200, сам регіон має довгу історію. Ще за кілька століть до н. е. гавань, на яку виходить центральна частина міста, стародавні греки використовували як пристань. Пізніше з'явилося слов'янське поселення. Ця територія впродовж своєї історії часто переходила

від однієї держави до іншої. Турецько-татарський воєначальник Бек-Хаджі спорудив на місці сучасної Одеси укріплення та назвав його Хаджибей. Саме укріплення, а також однойменне поселення проіснували тут до 1795 р. За Ясським мирним договором 1791 р. фортеця відійшла до Російської Імперії. З 1794 р. біля фортеці під керівництвом О. Суворова й адмірала Й. Дерібаса розпочали будівництво міста та порту, яке в 1795 р. дістало назву Одеса. Враховуючи цікаву та непросту історію становлення міста та регіону, стає зрозумілою наявність значної кількості історико-культурних пам'яток різних історичних періодів. У списках пам'яток архітектури та містобудування, розташованих тільки в історичному центрі м. Одеси, нараховується близько 1400 об'єктів. В цілому ж, в регіоні знаходиться 91 історико-культурна пам'ятка національного значення, які потенційно можуть використовуватися як об'єкти показу в культурному туризмі (табл. 1.3.1).

Таблиця 1.3.1

Кількість історико-культурних пам'яток національного значення
Одеської обл. регіону в розрізі категорій та районів [12]

Місцезнаходження об'єкту	Кількість
1	2
Пам'ятки містобудування і архітектури	
м. Одеса	44
Білгород-Дністровський район	6
Біляївський район	2
Болградський район	3
Ізмаїльський район	9
Кілійський район	1
Комінтернівський район	4
Котовський район	2
Всього за категорією	71
Пам'ятки історії	
м. Одеса	2
Всього за категорією	2
Пам'ятки монументального мистецтва	
м. Одеса	3
Ізмаїльський район	1
Всього за категорією	4
Пам'ятки археології	
Білгород-Дністровський район	4

Продовж. табл. 1.3.1

1	2
Біляївський район	1
Ізмаїльський район	1
Кілійський район	1
Комінтернівський район	2
Овідіопольський район	1
Ренійський район	4
Всього за категорією	14
УСЬОГО	91

Тенденції розвитку туризму та туристичних потоків за регіонами України показують, що Одеська область входить до п'ятірки регіонів із найвищою часткою туристів, що були обслуговані суб'єктами туристичної діяльності (туроператорами та турагентами) – 72 302 особи), після м. Київ, Львівської, Івано-Франківської, Дніпропетровської областей.

Розвиток туристичної діяльності в Одеській області пов'язаний як із природно-рекреаційними ресурсами, так і з культурною спадщиною. Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини», пам'ятки культурної спадщини є об'єктами цієї спадщини, які внесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України або взяті на державний облік. Об'єкти культурної спадщини класифікуються за типами, видами, а в обліку поділяються на національного та місцевого значення [44].

У таблиці 1.3.2 наведено насиченість об'єктами культурної спадщини сільських адміністративних районів Одеської обл. без міських поселень. Найбільш складним залишається включення об'єктів, які не внесені до реєстру.

До наведеного у табл. 1.3.2 варто зазначити, що більшість об'єктів культурної спадщини розміщені навколо Одеси та околиць, у Придунав'ї та на півночі області. Проте значна частина об'єктів натеper не виявлена, не включена до туристичних маршрутів, оскільки не має статусу пам'ятки та не включена до реєстру, відсутня інформація про цей об'єкт. Етнічний склад Одеської області, що змінювався у XIX–XX ст., залишив значну культурну

Таблиця 1.3.2

Об'єкти культурної спадщини Одеської обл. та насиченість ними
адміністративних одиниць [72]

Адміністративні одиниці (міста, райони)	Пам'ятки національного значення	Пам'ятки місцевого значення	Кількість пам'яток, всього	Площа району, км ²	Насиченість території пам'ятками культурної спадщини	Об'єкти, не внесені до реєстру пам'яток культурної спадщини
1	2	3	4	5	6	7
Ананьївський				1104	0	1
Арцизький				1379	0	
Балтський				1317	0	9
Березівський		2	2	1637	0,12	
Білгород- Дністровський	2		2	1852	0,10	8
Біляївський	3		3	1496	0,20	10
Болградський	1		1	1364	0,07	6
Великомихайлівський				1436	0	5
Іванівський				1162	0	1
Ізмаїльський	5		5	1254	0,39	
Кілійський	2	2	4	1359	0,29	12
Кодимський		1	1	818	0,12	9
Лиманський	3		3	1487	0,20	3
Подільський	1	3	4	1037	0,38	
Окнянський				1013	0	
Любашівський				1100	0	4
Миколаївський				1093	0	2
Овідіопольський	3	1	4	815	0,49	12
Ренійський	4		4	861	0,46	10
Роздільнянський				1368	0	4
Савранський		2	2	618	0,32	1
Саратський				1475	0	6
Тарутинський				1874	0	5
Татарбунарський				1748	0	7
Захарівський				956	0	
Ширяївський				1502	0	1

культурну спадщину – матеріальну і нематеріальну, етносів, що проживали в минулому або проживають зараз на території регіону [72].

Нерухомі пам'ятки історії та культури є важливою частиною настанупності та спадковості в розвитку культури, значною мірою визначають

духовний потенціал нації. Країни – світові лідери з прийому туристів значну частину прибутків отримують від вмілої експлуатації історико-культурного потенціалу.

Цьому сприяє велика кількість пам'яток, їхня висока художня цінність, добра збереженість, вміла організація туристичних послуг. Всесвітньо відомі пам'ятки історії та культури Риму, Венеції, Флоренції, Парижу приваблюють щороку сотні тисяч туристів.

Одеська обл також може зайняти своє місце серед територій, що приймають велику кількість туристів завдяки своїй історико-культурній спадщині. На даний час до попереднього списку ЮНЕСКО увійшов історичний центр міста Одеса (33 сесія Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, м. Севілья, Іспанія, червень 2009 р.). Однак, для того, щоб історичний центр Одеси включили до списку всесвітньої спадщини місту необхідно виконати ряд процедур, передбачених нормами міжнародних регламентів і порядків.

Найважливішою процедурою є підготовка повного та точного номінаційного дос'є Одеси, де необхідно надати обґрунтування унікальності ансамблів історичного центру міста та їх значення для світової культурної спадщини. Повний пакет необхідних документів планується подати на розгляд міжнародних експертів на початку 2018 р. Однак, слід зазначити, що експерти будуть враховувати не тільки історичну та культурну значущість об'єктів, а також сучасний стан і рівень збереженості заявлених пам'яток.

Значна кількість історико-культурних пам'яток України взагалі та Одеської обл. зокрема залишається не задіяною в туристичну діяльність. Основною причиною використання існуючого потенціалу не в повному обсязі є незадовільний стан історичних споруд [12].

Найбільш популярними на сьогодні об'єктами туризму в м. Одесі є Троїцька церква (1808 р.), Стара біржа (1828-1834 рр.), будинок Морського музею (1842 р.), Одеський театр опери та балету (1884-1887 рр.), Готель «Лондонський» (1827-1899 рр.) та ін.; у м. Білгород-Дністровську –

Аккерманська фортеця та Генуезький замок (XIII-XV ст.), Підземна церква Св. Іоанна Сучанівського (XIV-XVII ст.), Вірменська і Грецька церкви (XIII-XIV ст.); в м. Ізмаїлі – пам'ятки турецької архітектури: фортеця та Мала Мечеть, де зараз розташовано діораму «Штурм фортеці Ізмаїл російськими військами в 1790 р.»; у м. Кілії – Миколаївська церква і дзвіниця (XIII-XVIII ст.); у Болграді – Мавзолей Інзова (1825 р.) та Преображенський собор (1838 р.).

Отже, в Одеській обл. не в повній мірі використовується історико-культурна спадщина для формування спільної ідентичності, консолідації громадян різних регіонів, формування позитивного іміджу держави. Внаслідок цього складові історико-культурної спадщини залучаються до туристичної галузі безсистемно, а їх пізнавальна функція зводиться до мінімуму. Проблемним питанням туристичної інфраструктури області є незадовільний стан значної кількості об'єктів туристичних відвідувань, які представляють інтерес для туристів.

У наступному підрозділі нами буду досліджено соціально-економічні складові рекреації Одеської області.

1.3 Соціально-економічні складові рекреації Одеської області

Рекреаційно-туристична інфраструктура. Одеська обл. має високий потенціал для розвитку готельного господарства, поступаючись тільки м. Києву та Львівщині. Декілька готелів м. Одеси знаходяться в структурі національних мереж: «Брістоль» 5* та «Лондонська» 4* належать до «Vertex Hotel Group», «Premier Compass Odessa» 3* та «Premier Geneva» – до групи «Premier Hotels and Resorts»; готелі «Олександрівський» та «Маренеро» – до мережі «Reikartz Hotels & Resorts») [26].

На Одещині спостерігається негативна тенденція щодо зменшення кількості практично всіх закладів ресторанного господарства. Причинами

виступають економічна та політична нестабільність, що стримують відкриття нових закладів, а також цінова політика підприємств, яка не здатна задовольняти споживачів. До того ж високі орендні ставки для закладів саме ресторанного типу змушують підприємців або реорганізовувати свою діяльність, або ж зовсім ліквідувати підприємства. Найбільшу частку в загальній структурі усіх закладів ресторанного господарства області займають саме кафе та закусочні, розраховані на цільову аудиторію з середнім і нижче середнього прибутком зокрема, це всім відома мережа швидкого харчування «Макдоналдз», популярні сушібари, піцерії, кав'ярні, кондитерські тощо.

Слід зазначити, що за останні роки спостерігається постійне скорочення мережі ресторанного господарства, що належить юридичним особам. Цей процес значною мірою пов'язаний із зростанням кількості підприємств, що належать фізичним особам-підприємцям, а також із закриттям їдальнь на промислових та інших об'єктах. У кожному районному центрі області та Одесі працюють заклади ресторанного господарства. Більша частина об'єктів ресторанного господарства (87,4 %) розташована у містах і міських поселеннях області. Переважна більшість ресторанів сконцентрована у містах: Одеса, Чорноморськ, Ізмаїл, Котовськ, Білгород-Дністровськ, Южний. Із загальної їх кількості на території обласного центру знаходиться 74,2 % об'єктів, лише 3,8 % – у м. Чорноморськ, 1,9 % – у м. Ізмаїл, 1,4 % – у м. Южний, 1,3% – у Білгород-Дністровську та 1,1 % – у Котовську. На території Одеської обл. із загальної кількості суб'єктів ресторанного господарства переважають кафе та бари. Забезпеченість іншими типами закладів ресторанного господарства недостатня. За кількістю посадкових місць переважають підприємства середньої місткості. Заклади ресторанного господарства на території області розміщені нерівномірно. Найбільшою популярністю користуються постійно діючі заклади харчування: кафе, бари та закусочні. Таким чином, в Одеській обл. наявні об'єктивні передумови для подальшого розвитку ресторанного господарства.

Але за останні роки проведено недостатню роботу щодо модернізації та реконструкції мережі ресторанів й кафе. Не у всіх підприємствах створено належні умови для відпочинку. Протягом останніх років в м. Одесі відбулось відкриття деяких ресторанів, які мають певні особливості та «родзинки»: Перша італійська кондитерська «Cannoli», яка працює у форматі «Pasticceria & Caffè» і надає можливість скуштувати солодощі на місці або ж купувати їх «на винос».

1. «Central bar», в якому представлено європейське, тайське й японське меню. Прямо всередині бару, за скляною стіною, працює перший в місті «Barber Shop», де бажаючих за плату голять небезпечною бритвою, моделюють бороду тощо.

2. «Top cafe», де подають страви європейської, одеської та японської кухонь.

3. «Tref Cinema Cafe», що відкрилося на місці колишнього кінотеатру «Парус». Основний зал закладу займає два поверхи. Там є три екрани: два вузькі і один широкий, два літні майданчики – в парковій зоні і на терасі. У кафе весь час показують кіно і мультфільми. При цьому в залі тихо: аудіосупровід доступний лише в навушниках. Всі страви приготовані в аргентинській печі Парільї, що означає мінімум жиру, продукти готуються завдяки жару і диму.

4. Пляж-ресторан «Ікра» на 13-й станції Великого Фонтану. У цілодобовому ресторані подають страви європейської та японської кухні, є і мангал-меню.

5. «Дах моря» на Ланжероні. Тераса з видом на море знаходиться над човною станцією. Інтер'єр оформлений в бірюзово-білих тонах, меблі дерев'яні, для декору використовуються піддони. Деякі страви подають на дерев'яних дошках. Крім виступів колективів і проведення влітку заходів (музичні вечірки, концерти, гастрономічні пікніки тощо), «родзинкою» закладу є гастрономічні посиденьки по неділях.

6. «Design&Coffee» на вулиці Преображенській. У ньому подають

модні десерти та солодоші, в меню великий вибір кави та напоїв, приготованих на її основі. Тут також готують традиційну американську страву – гранолу, яка набула великої популярності серед зірок Голлівуду. Інтер'єр кафе виконаний у сіробежевих тонах і нагадує заклади Нью-Йорка.

7. Ресторан «Гарячі перці» відкрився під слоганом «М'ясо, Пиво, Rock'n'Roll». Гостей закладу розважають спортивними трансляціями, концертами живої музики і вечірками. Зал на 120 місць оформлений в сучасному стилі, є цікаві деталі у вигляді пророслої пшениці в горщиках, декоративної стіни з пляшок, «трав'яної стінки», гітар і цікавою ілюмінації. Влітку працює відкритий майданчик.

8. Ресторан «Щастя» відомої мережі в Приморському районі. Заклад відкрила «Клубна мітка» (CaptainMorgan, Forsage). Як і у всій мережі, тут велика коктейльна карта, європейська та східні кухні, є і декілька страв традиційної «одеської» кухні – форшмак або биточки з баклажанів. Заклад позиціонується як американський ресторан, але в меню є страви і європейської кухні.

9. Ресторан «Cooper Burgers» на Грецькій. Страви традиційної американської кухні тут готують з натуральних продуктів, що не піддаються заморожуванню. М'ясо та овочі постачають з однієї з ферм регіону, хлібобулочні вироби випікають у місцевій пекарні два рази на день, соуси і майонез виготовляють самі. Меню ресторану в основному складається з бургерів, сендвічів і хот-догів.

Як і в будь-якому курортному місті, в м. Одесі є багато тематичних ресторанчиків, приморських кафе, барів і класичних пабів. Не менш популярні в Одесі кафе-клуби, що користуються особливим успіхом серед молоді.

За українським законодавством, на Одещині існують 22 курорти, розташовані переважно на чорноморському узбережжі у межах таких адміністративно-територіальних одиниць [9; 25].

– Обласний центр – м. Одеса;

- Білгород-Дністровський район – 7 селищ: Затока, Сергіївка, Косівка, Курортне, Миколаївка, Попаздра, Приморське;
- Лиманський район – 6 селищ: Гвардійське, Ліски, Вапнярка, Крижанівка, Нова Дофінівка, Сичавка;
- Овідіопольський район – 5 селищ: Грибівка, Дальник, Кароліно-Бугаз, Санжійка, Іллічівка;
- Татарбунарський район – 3 селища: Лебедівка, Приморське, Тузли [9].

Розвинена в Одеському регіоні транспортна інфраструктура приймає активну участь у міжрегіональних та міжнародних перевезеннях та обслуговуванні туристів. Область має розвинену мережу залізниць, автодоріг, в її межах функціонують 8 морських портів. Серед проблем треба відмітити роботу автомобільного транспорту, перш за все, необхідність поновлення автомобільного парку; по-друге, ремонт автодорожнього покриття та прокладання нових трас шляхів, які будуть відповідати європейським стандартам якості та сервісного обслуговування транспортної інфраструктури. Транспортна інфраструктура регіону потребує подальшого розвитку та реконструкції. Гостро потребує посилення транспортного зв'язку Українське Придунав'я (Ізмаїл, Рені, Болград, Кілія) [56].

Розглянувши рекреаційно-туристичну інфраструктуру Одеського регіону ми можемо зробити наступні висновки:

- 1) рекреаційно-туристична інфраструктура регіону розвинена в області недостатньо для ефективного функціонування рекреації. Нерівномірне розміщення закладів (найбільша їх кількість в приміській та приморській зонах), низький рівень їх сервісу негативно позначається на розвитку туризму у регіоні;
- 2) низький рівнем розвитку єдиної транспортної мережі, пришляхового сервісу та інформаційного облаштування, незадовільним станом дорожнього покриття та безпеки дорожнього руху;
- 3) слабка робота туристично-інформаційних центрів в регіоні;

- 4) відсутність вело-доріжок;
- 5) недостатній контроль за сертифікацією засобів розміщення;
- 6) необґрунтована ціна на послуги засобів розміщення;
- 7) достатньо низька якість послуг з оздоровлення та туристичного відпочинку, що в першу чергу спричинене зношеністю обладнання закладів охорони здоров'я, відсутністю сучасного медичного обладнання, високою вартістю послуг у відношенні до середнього рівня доходів домогосподарств;
- 8) обмеженість фінансового забезпечення мережі закладів культури і мистецтва області, що пов'язано з необхідністю утримувати такі об'єкти за рахунок коштів місцевих бюджетів та забезпечувати належне матеріально-технічне забезпечення для підтримки відповідного рівня послуг.

Етногеографічна особливість регіону. Розглянемо етногеографічні особливості Одеського регіону. Ще у XIX ст., при зведенні, Одеси на узбережжі Одеської затоки, були виявлені залишки античних поселень і їх некрополя. Так, при будівельних роботах в районі Приморського бульвару і оперного театру були виявлені давньогрецькі поховання. Ці знахідки були описані дослідниками старовини І. Стемпковським, Е. Штерном, І. Бларамбергом, П. Беккером. У XX ст. деякі з античних поселень на території Одеси були частково розкопані. Це поселення на Приморському бульварі, залишки якого і зараз знаходяться під газонами бульвару, на Жеваховій горі, в Лузанівці. Усього на узбережжі Одеської затоки було виявлено 10 поселень, що датуються кінцем VI-III ст. до н.е., і 9 поселень I-III ст. н.е. Ці поселення становлять значний інтерес для вивчення минулого Одеси. Археологами були знайдені наземні будинки і землянки, де жили греки, ями для зберігання зерна, велику кількість різноманітних предметів побуту. Тут було знайдено багато кераміки, привезеної з Афін, Фасоса, Хиоса, Синопи тощо [33].

Характерним прикладом зосередження етногеографічних туристичних ресурсів регіону, може слугувати місто Болград і низка сільських населених пунктів Болградського, Арцизького та Ізмайльського районів, які відіграли

важливу роль у болгарській історії й відродженні болгарської державності.

Особливу привабливість цих місць для болгарських туристів створює збереження тут самобутніх мовних діалектів болгарської мови і культурно-побутових традицій, що не збереглися на історичній батьківщині. Тут також розташовані архітектурні пам'ятки, що мають беззаперечне історико-пізнавальне значення для туристів. Найбільшими з них є: Преображенський собор у Болграді, мавзолей І. М. Інзова – опікуна поселенців Бессарабії; будівля колишньої чоловічої гімназії (1885 р.), будинок-садиба С. Н. Молявінського (керівника колоній переселенців), Миколаївська церква, колонна воїнам-учасникам задунайського походу 1828 р. [33].

Молдавські (румунські) села Українського Придунав'я, засновані 170-років тому, етнографічно і лінгвістично являють інтерес для туристів з Румунії і Молдови. Привабливим для румунських туристів у історико-пізнавальному значенні є с. Озерне Ізмайльського району. Це пов'язано з народженням і діяльністю активного політика Румунії періоду Першої світової війни і післявоєнного об'єднання румунських земель маршала О. Авереску. В Озерному можна також побачити єдиний в Українському Причорномор'ї пам'ятник воїнам, полеглим у роки Першої світової війни.

Значний культурний і етнографічний інтерес представляють українські і російські поселення Нижнього Придунав'я. Пріоритетне значення належить м. Вилкове поселенню, заснованому в середині XVIII ст. російськими старообрядцями-розкольниками. Іншу частину першопоселенців склали запорізькі козаки, які переселилися сюди після ліквідації Запорізької Січі у 1775 р., щоб уникнути закріпачення і зберегти січові вольності. Старообрядців, що оселилися в дельті Дунаю, раніше називали «Филиповани», по імені одного із засновників тутешньої общини Пилипа Васильєва. З часом перший склад слова загубився, і вийшло «липовани». Церковні обряди старовіри зберегли в недоторканності, якими були вони ще до розколу російської церкви у 1654 р. Липовани і зараз складають частину населення м. Вилкове. Поселившись тут, липовани узялися відвойовувати від

води суходіл, чому сприяв Дунай, щорічно наливаючи в гирлі тисячі тон родючого мулу. Цей мул поселенці вигрібали, прокладаючи єрики, або канали, а сам мул ставав землею і будівельним матеріалом. Завдяки цьому утворилося унікальне місто, де вулицями стали водні канали (єрики). Крім того, м. Вилкове знаходиться в зоні Дунайського біосферного заповідника, який являє собою водно-болотні угіддя міжнародного значення та є місцем існування значної кількості рідкісних рослин і тварин з Червоної книги України і Міжнародного Червоного списку.

Питна вода. Майже всю прісну воду Одещини дає річка Дністер. Наявність перевищень нормативних показників якості води в р. Турунчук на межі області з Молдовою свідчать, що джерела забруднення р. Дністер знаходяться за межами області. Джерелами забруднення Дністровського лиману залишаються скиди господарсько-побутових стічних вод каналізаційних очисних споруд ряду населених пунктів (м. Білгород-Дністровського, с. Затока, смт Овідіопіль) та р. Дністер.

В області налічується майже 5700 артезіанських свердловин та шахтних колодязів. Майже 10 % наявних свердловин знаходяться в незадовільному стані, підлягають ремонту або тампонажу. Найбільш забрудненою залишається морська вода в межах м. Одеси, де зосереджено найбільше антропогенне навантаження, а гідрологічні властивості Одеської затоки не забезпечують достатнього самоочищення морської води. За останні роки не покращився і санітарний стан води Дністровського лиману, в якому відмічаються високі рівні як хімічного, так і мікробного забруднення протягом всього року. Найгірші показники якості води лиману зафіксовані в районі каналізаційних очисних споруд м. Білгород-Дністровського. Наближуючись до Чорного моря, створи мають дещо нижче забруднення.

На відміну від р. Дністра, р. Дунай більше потерпає від промислового забруднення. Це підтверджується частішими визначеннями солей важких металів, особливо заліза, марганцю, цинку і кадмію, незначними перевищеннями показників окислюваності та помірним бактеріальним

забрудненням. Стан якості води в придунайських озерах також нестабільний.

Катастрофічний стан вод Чорного моря є наслідком значного перевищення обсягу забруднень, що надходять до них, над асиміляційною здатністю морських екосистем. Основними джерелами забруднення є: стоки річок, стічні води з точкових та дифузних берегових джерел, морські транспортні засоби. З охороною і раціональним використанням водних ресурсів склалося важке становище.

Можна виділити наступні проблеми:

1. Низька забезпеченість області прісними водними ресурсами та підземними водами створює напруженість у водопостачанні населення. Централізованим водопостачанням охоплено 57 % сільських населених пунктів, у 83 % з них вода не відповідає вимогам державного стандарту. У 124 населених пунктах (17-ти районах області) користуються довізною водою. Низька якість питної води спричиняє погіршення стану здоров'я населення. Будівництво водопровідної мережі проводиться низькими темпами.

2. Основними джерелами питної води області є річка Дністер. Оскільки на території області розташовані тільки пониззя цієї річки, господарська діяльність в її басейні призводить до погіршення якості води, ускладнює водопостачання населення. Особливо це стосується водопостачання Одеської агломерації, в яку входить майже 1,5 млн. населення. Вода Дністра містить високі концентрації нітритів, фосфатів, заліза, міді, хрому, нафтопродуктів, кальцію.

3. Спостерігається забруднення підземних вод пестицидами, нітратами та нітритами, що потребує додаткових коштів на доочистку води. Разом з цим відбувається значне спрацювання підземних горизонтів, виснаження запасів підземних вод, які забезпечують водою майже половину населення області.

4. В області майже 80 % очисних споруд перебувають у незадовільному технічному стані. Через фінансові труднощі не здійснюється або

здійснюється частково будівництво та реконструкція каналізаційних мереж і очисних споруд в населених пунктах області, зокрема в Ширяєво, Фрунзівці, Болграді, Рені, Кілії, Вилкове, Кодимі, Балті, Ананьєві, Саврані, Любашівці, Теплодарі та ін. Проблема забруднення водних ресурсів під впливом скиду неочищених та недостатньо очищених стічних вод в області загострюється.

5. Деградують цінні в лікувальному відношенні причорноморські лимани: Куяльницький, Хаджибейський, Будацький. Особливу тривогу викликає Куяльницький лиман, в якому лікувальні грязі визнані еталонними за їх лікувальними властивостями, а на березі лиману розташований курортний комплекс міжнародного значення. Тилігульський лиман теж потребує покращення екологічного стану.

Соціально-екологічна ситуація. Спектр екологічних проблем, що потребують вирішення, наступний: збереження земельних ресурсів (боротьба з наслідками водної та вітряної ерозії; ґрунтовими зсувами; підтопленням населених пунктів); оздоровлення екологічного стану басейнів річок Дунай і Дністер, котрі є основними джерелами водопостачання Одещини; проблема утилізації відходів, в тому числі непридатних для використання хімічних засобів захисту рослин; вирішення проблем щодо збереження й відтворення водних ресурсів, зокрема озера Сасик, Придунайських озер, малих річок; зниження інтенсивності забруднення атмосферного повітря шкідливими речовинами; розширення мережі природно-заповідного фонду [64].

З метою запобігання забрудненню водних джерел та поліпшення екологічної ситуації в області, необхідно здійснити низку організаційно технічних, технічних та науково-технічних заходів, зокрема: будівництво нових та реконструкція існуючих очисних та каналізаційних споруд; впровадження нових технологій очищення стічних вод; створення прибережних смуг і водоохоронних зон річок та водойм, зон санітарної охорони об'єктів питного водопостачання; розвиток та реалізація існуючої нормативно-правової бази тощо.

Стан флори області залежить від комплексу природних умов та

антропогенного впливу. Рослинний світ Одеської області зазнає значного негативного впливу від діяльності людини. Мають місце такі проблеми, як засмічення, вирубка лісів, чисельні пожежі. Причинами виникнення та розповсюдження лісових пожеж поряд з екстремальними погодними умовами є проведення населенням масових випалювань сухого травостою біля доріг, на яругах і балках, а також неповне забезпечення протипожежною технікою, радіо та телефонним зв'язком, паливними матеріалами, автотранспортом.

Тривалий і високий ступінь господарського освоєння території, значний рівень розораності земель обумовлюють зміну природного стану рослинного світу. Головними чинниками, що негативно впливають на стан лісів, їх протиерозійну, гідрологічну, кліматичну функцію, є характерні для області посухи, вітри, недостатня забезпеченість прісною водою, неконтрольований випас худоби. Ліси, які знаходяться у підпорядкуванні агропромислового комплексу, захисні насадження вздовж залізничних та автомобільних шляхів використовуються без належного регулювання та відтворення, тому їх стан незадовільний, значна частина пошкоджена самовільними рубками. Степові трав'яні екосистеми у незміненому стані збереглися лише на схилах лиманів, ярів, балок. Деякі з них охороняються в заказниках, але більшість охороною не охоплена, через що їх стан незадовільний.

Основними напрямками в сфері охорони, використання та відтворення рослинних ресурсів мають стати: вдосконалення законодавчої та нормативної бази щодо охорони, використання та відтворення рослинного світу; здійснення заходів щодо запобігання техногенним процесам, які негативно впливають на об'єкти рослинного світу; впорядкування збору дикорослої рослинної сировини підприємствами, установами, організаціями та громадянами; розробка і затвердження Правил збирання технічної, лікарської, харчової сировини дикорослих рослин; запровадження дозвільної системи на використання об'єктів рослинного світу та введення плати за

спеціальне використання рослинних ресурсів [32].

Отже, сучасний туризм є вагомим чинником соціально-економічного розвитку регіонів за рахунок надходжень від зростаючих туристичних потоків, залучення інвестицій у формування місцевої інфраструктури, ефективного використання природно-рекреаційних та історико-культурних ресурсів території, її активного включення у національну та міжнародну торгівлю послугами.

У наступному розділі нами буде досліджено сучасний стан та перспективи розвитку туристичної діяльності в Одеській області.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1 Оцінка туристичної діяльності в Одеській області

Ефективний регіональний ринок туристичних послуг є одним із способів підвищення рівня розвитку економіки Одеської обл. При цьому соціально-економічні вигоди регіону від туризму значно перевищують прибутки самої туристської галузі за рахунок мультиплікативного ефекту туристичних витрат, що генерують хвилю циклів економічної активності в галузях, залучених до обслуговування туристів. Саме тому туризм має перспективи позитивного впливу на формування структури зайнятості місцевого населення та сприяння розвитку економіки регіону в цілому.

Туристична галузь Одеської обл. завдяки наявності низки вагомих передумов для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму (вигідне геополітичне положення, комфортні мікрокліматичні умови, історико-культурна й архітектурна спадщина, найбільші морські порти України, розвинені промисловість, курортно-рекреаційний комплекс, транспортні мережі, фінансова та соціально-культурна інфраструктура) набуває все відчутнішого значення для місцевого господарства, стає стратегічним напрямком розвитку регіону [19].

Одним із показників розвитку туризму в окремо взятій області може слугувати обсяг туристичного потоку, що кількісно відображує фактичне перебування туристів на даній території.

У табл. 2.1.1 наведено кількість обслуговуваних туристів в Одеській обл. у 2000-2019 рр.

Як свідчать дані табл. 2.1.1, найбільшу кількість туристів було обслуговано на території області у 2003 р. – 383,6 тис. осіб, а найнижча, ООС та неспокійної обстановки у великих містах (Києві, Одесі), зокрема в

Таблиця 2.1.1

Показники кількості обслуговуваних туристів в Одеській обл.
у 2000-2019 рр. [9]

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	Із загальної кількості туристів:		
		іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
1	2	3	4	5
2000	242423	77332	25291	139800
2001	266676	71490	20646	174540
2002	284026	81413	17445	185168
2003	383576	122860	19019	241697
2004	110638	58745	27461	24432
2005	117669	53514	29717	34438
2006	127345	56801	36181	34363
2007	133038	52228	44765	36045
2008	127598	44119	49734	33745
2009	87436	29183	30696	27557
2010	103526	34910	37628	30988
2011	76066	17136	32321	26609
2012	65129	9807	36726	18596
2013	61589	7047	44136	10406
2014	43382	2975	34811	5596
2015	45809	1126	33744	10939
2016	59077	2097	35749	21231
2017	72302	2103	44758	25441
2018	81381	2004	55296	24081
2019	99764	821	77197	21746
Відхилення 2019/2018 р.: - абсолютне, (+; -)	18383	-1183	21901	-2335
- відносне, %	22,6	-59,0	39,6	-9,7
Відхилення 2019/2017 р.: - абсолютне, (+; -)	27462	-1282	32439	-3695
- відносне, %	38,0	-61,0	72,5	-14,5

Одеській обл. кількість іноземних туристів скоротилася на 57,8 %, а у 2015 рр. порівняно з 2013 р. на 84,0 %. Але вже у 2016 р. ситуація у країні поступово почала налагоджуватися, і як наслідок, туристичний потік до Одеської області в 2017 р. зріс приблизно на 40 % порівняно з 2015 р.

У 2019 р. в області кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами становила 99764 осіб, що на 18383 осіб (22,6 %) більше ніж у

2018 р. та на 27462 осіб (38,0 %) більше ніж у 2017 р. Серед них кількість іноземних туристів у 2019 р. становила 821 особа, що на 1183 особи (59,0 %) менше ніж у 2018 р. та на 1282 особи (61,0 %) менше ніж у 2017 р.; виїзних туристів – 77197 осіб, що на 21901 особу (39,6 %) більше ніж у 2018 р. та на 32439 особи (72,5 %) більше ніж у 2017 р.; внутрішніх туристів у 2019 р. становила 21746 осіб, що на 2335 особи (9,7 %) менше ніж у 2018 р. та на 3695 осіб (14,5 %) менше ніж у 2017 р.

У табл. 2.1.2 наведено показники наявності колективних засобів розміщування в Одеській обл. 2011-2019 рр.

Таблиця 2.1.2

Показники наявності колективних засобів розміщування в
Одеській обл. у 2011-2019 рр. [9]

Роки	Кількість колективних засобів розміщування, одиниць			Кількість місць, одиниць			Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування, осіб		
	усього	у тому числі		усього	у тому числі		усього	у тому числі	
		готелів та аналогічних засобів розміщування	спеціалізованих засобів розміщування		готелів та аналогічних засобів розміщування	спеціалізованих засобів розміщування		готелів та аналогічних засобів розміщування	спеціалізованих засобів розміщування
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2011	497	217	280	51394	9506	41888	481433	246626	234807
2012	623	216	407	61090	10736	50354	545661	246935	298726
2013	685	253	432	62444	10863	51581	567678	295298	272380
2014	629	235	394	60199	11863	48336	390554	181282	209272
2015	647	250	397	61390	12402	48988	471515	240586	230929
2016	583	232	351	56716	12096	44620	514564	278227	236337
2017	529	208	321	53188	11021	42167	478104	252101	226003
2018*	177	67	110	23427	6713	16714	289913	201306	88607
2019*	187	-	-	26151	-	-	306474	-	-

Продовж. табл. 2.1.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Відхилення 2019/2018 р.: - абсолютне, (+; -)	10	-	-	2724	-	-	16561	-	-
- відносне, %	5,6	-	-	11,6	-	-	5,7	-	-

* Тільки юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб

Як свідчать дані табл. 2.1.2 у 2011-2014 рр. кількість колективних засобів розміщення в області зросла у 1,3 рази і склала 13,8 % від загального рівня по країні; кількість місць в них зросла у 1,2 рази. На 2014 р. питома вага оздоровчих закладів регіону збільшилася відносно їх кількості по Україні з 8,4 % до 13,7 % через анексію АР Крим. У 2015 р. спостерігається зменшення кількості колективних засобів розміщування на 18,2 % порівняно з 2017 р. та на 9,3 % менше у 2016 р. порівняно з 2017 р. Частка готелів та аналогічних засобів розміщування суттєво не змінювалася, так їх максимальна кількість склала у 2013 р. – 253 од. У 2017 р. до 2016 р. цей показник знизився до 232 од. (11,5 %), а порівняно з 2015 р. відповідно знизився на 16,8 % і склав 208 од. У 2019 р. спостерігається збільшення кількості колективних засобів розміщування на 10 од. (5,6 %) порівняно з 2018 р., відповідно кількість місць у них збільшилася на 2724 од. (11,6 %) та кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування склала 306474 осіб, що на 16561 осіб (5,7 %) більше порівняно з 2018 р.

Показники кількості спеціалізованих засобів розміщування мають схожу динаміку. Так, у 2017 р. їх кількість становила 321 од., що на 8,5% менше ніж у 2016 р. та на 19,1 % менше ніж у 2015 р., відповідно змінилася і кількість місць у колективних засобах розміщення.

У табл. 2.1.3 наведено показники функціонування санаторно-курортних та оздоровчих закладів в регіоні за 2000-2017 рр.

Як свідчать дані табл. 2.1.3 протягом 2000-2009 рр. кількість санаторів та пансіонатів з лікуванням в регіоні суттєво не змінювалася і становила 37

Таблиця 2.1.3

Показники функціонування санаторно-курортних та оздоровчих
закладів в Одеській обл. за 2000-2017 рр. [9]

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку	
	усього	у них ліжок, тис. од.	усього	у них ліжок, тис. од.	усього	у них ліжок, тис. од.	усього	у них ліжок, тис. од.
2000	37	15,1	12	1,1	8	2,0	281	31,2
2001	35	14,2	13	1,2	10	1,7	297	32,5
2002	33	14,5	12	1,3	12	2,2	316	35,6
2003	35	14,7	11	1,2	12	2,1	322	36,9
2004	36	14,5	11	1,1	13	2,3	319	36,1
2005	37	14,6	9	1,2	13	2,1	309	34,7
2006	37	14,5	9	1,1	13	2,1	333	36,3
2007	37	14,8	9	1,1	12	2,0	362	38,2
2008	37	14,2	9	1,0	11	2,3	375	38,0
2009	37	13,4	9	1,1	10	2,0	378	37,7
2010	35	13,2	9	1,2	8	1,5	373	36,8
2011	32	12,8	9	1,2	8	1,5	379	38,1
2012	30	10,6	9	1,2	9	1,2	359	37,2
2013	28	11,6	10	1,4	9	2,0	385	36,5
2014	28	12,0	9	1,2	6	0,9	351	34,2
2015	28	11,9	5	0,9	7	1,1	357	35,1
2016	28	12,0	3	0,7	6	1,0	314	31,0
2017	27	11,7	3	0,7	6	1,0	285	28,7
Відхилення 2017/2016 р.: - абсолютне, (+; -)	-1	-0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	-29	-2,3
- відносне, %	-3,6	-2,5	0,0	0,0	0,0	0,0	-9,2	-7,4
Відхилення 2017/2015 р.: - абсолютне, (+; -)	-1	-0,2	-2	-0,2	-1	-0,1	-72	-6,4
- відносне, %	-3,6	-1,7	-40	-22,2	-14,3	-9,1	-20,2	-18,2

од. З 2010 р. їх кількість почала знижуватися і у 2017 р. становила 27 од., (3,6 %) менше ніж у 2016 р. та 2015 р.; санаторіїв-профілакторіїв – 3 од. (40,0 %) менше ніж у 2015 р.; будинків і пансіонатів відпочинку – 6 од., що на 1 од. (14,3 %) менше ніж у 2015 р.; баз та інших закладів відпочинку – 285 од. (9,2 %) менше ніж у 2016 р. та на 72 од. (20,2 %) менше ніж у 2015 р.

У табл. 2.1.4 наведено показники функціонування дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку в регіоні за 2000-2019 рр.

Таблиця 2.1.4

Показники функціонування дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку в Одеській обл. за 2000-2019 рр. [9]

Роки	Кількість закладів, одиниць, од.		У них місць, одиниць, од.		Кількість дітей, які перебували у закладах, осіб	
	усього	у тому числі	усього	у тому числі	усього	у тому числі
		у тому числі заклади оздоровлення		у тому числі у закладах оздоровлення		у тому числі у закладах оздоровлення
1	2	3	4	5	6	7
2000	406	42	8668	8028	46415	24457
2001	439	44	9903	9133	49319	28063
2002	616	51	11882	11592	67895	35537
2003	883	48	11068	10813	92692	34396
2004	947	49	11410	11125	122438	37632
2005	1116	45	11458	10294	148087	34094
2006	1175	47	13068	12107	155732	32610
2007	1190	48	15417	14361	154170	37502
2008	1247	46	13037	12013	145991	33004
2009	1121	43	11426	10413	125141	27681
2010	1073	36	12841	8270	132316	22003
2011	1033	35	12469	8267	136646	21363
2012	1035	45	14336	10915	145741	28428

Продовж. табл. 2.1.4

1	2	3	4	5	6	7
2013	1042	52	15275	14236	160773	37431
2014	997	44	14250	12652	143486	30983
2015	686	22	12260	6073	113227	13854
2016	568	25	12342	7955	104604	19997
2017	556	21	11253	5844	105946	16621
2018	638	15	8972	5812	103513	16784
2019	640	14	9567	5388	102164	13602
Відхилення 2019/2018 р.: - абсолютне, (+; -)	2	-1	595	-424	-1349	-3182
- відносне, %	0,3	-6,7	6,6	-7,3	-1,3	-19,0
Відхилення 2019/2017 р.: - абсолютне, (+; -)	84	-7	-1686	-456	-3782	-3019
- відносне, %	15,1	-33,3	-15,0	-7,8	-3,6	-18,2

Дані табл. 2.1.4 свідчать, що найбільша закладів була у 2008 р. – 1247 од., а найменша у 2015 р. – 686 од. У 2019 р. їх кількість становила 640 од., що на 2 од. більше ніж у 2018 р. та 84 од. більше ніж у 2017 р., а кількість дітей, які перебували у закладах становила 102,1 тис. осіб, що на 1349 осіб менше ніж у 2018 р. та 3782 осіб менше ніж у 2017 р. Кількість закладів оздоровлення у 2019 р. їх кількість становила 14 од., що на 1 од. менше ніж у 2018 р. та 7 од. менше ніж у 2017 р. та у них у 2019 р. 13602 особи, що на 3182 особи менше ніж у 2018 р. та 3019 осіб менше ніж у 2017 р.

Стосовно кількості об'єктів сфери культури і мистецтв в Одеській області, які є невід'ємною частиною туристичної інфраструктури протягом 2000-2017 рр. ситуація наступна (табл. 2.1.5).

Як свідчать дані табл. 2.1.5, з 2000 по 2008 рр. в області кількість театрів складала 9 одиниць, а у 2009 р. – скоротилася до 7 одиниць та залишилася такою до 2017 р.

Загальна кількість концертних організацій на протязі 2000-2009 рр. вона зросла у 3 рази, а у 2010 р. зменшилася до 2 од. і такою залишилася у

Таблиця 2.1.5

Показники функціонування театрів, концертних організацій та музеїв в
Одеській обл. за 2000-2017 рр. [9]

Роки	Кількість театрів, од.	Кількість глядачів на виставах, тис. осіб	Кількість концертних організацій, професійних творчих колективів, одиниць	Кількість слухачів на концертах, тис. осіб	Кількість музеїв, од.	Кількість відвідувачів музеїв, тис. осіб
2000	9	460,6	1	155,8	13	776,6
2001	9	485,5	1	157,7	13	732,0
2002	9	443,8	1	150,6	13	782,0
2003	9	425,2	1	90,3	13	859,8
2004	9	483,8	2	135,4	13	895,4
2005	9	468,7	2	142,5	13	911,2
2006	9	383,4	3	174,5	13	959,4
2007	9	455,5	3	202,4	13	886,8
2008	9	531,4	3	222,1	13	866,4
2009	7	507,1	3	221,9	13	881,5
2010	7	537,0	2	151,8	11	706,1
2011	7	534,5	2	163,5	11	595,6
2012	7	578,4	2	287,6	11	612,9
2013	7	531,0	2	289,2	11	596,8
2014	7	447,8	2	72,8	11	454,6
2015	7	500,3	2	80,9	11	476,9
2016	7	519,1	2	97,2	13	531,9
2017	7	556,5	-	-	14	576,9
Відхилення 2017/2016 р.: - абсолютне, (+; -)	0,0	37,4	-	-	1	45,0
- відносне, %	0,0	7,2	-	-	7,7	8,5
Відхилення 2017/2015 р.: - абсолютне, (+; -)	0,0	56,2	-	-	3	100,0
- відносне, %	0,0	11,2	-	-	27,3	21,0

2017 р. Кількість слухачів концертних організацій має нерівномірну динаміку, а саме максимальна їх кількість становила 289,2 тис. осіб. у 2013 р., а мінімальна 72,8 тис. осіб становила у 2014 р.

У 2000-2009 рр. кількість музеїв в регіоні залишилася незмінною –

13 од., у 2010-2015 рр. їх кількість склала 11 од., у 2017 р. зросла до 14 од., що у розрахунку на 1 млн населення складає 5 музеїв.

У табл. 2.1.6 наведено показники функціонування бібліотек, музеїв та клубних закладів в регіоні за 2000-2017 рр.

Таблиця 2.1.6

Показники функціонування бібліотек, кінозалів та клубних закладів в
Одеській обл. за 2000-2017 рр. [9]

Роки	Кількість бібліотек, од.	Бібліотечний фонд, тис. примірників	Кількість кінозалів, од.	Кількість глядачів на сеансах за рік, тис. осіб	Кількість клубних закладів, одиниць	Кількість місць в них, тис. од.
2000	889	21053,2	618	615,1	805	244,1
2001	886	21048,3	616	615,0	804	242,9
2002	909	21293,7	611	594,5	806	240,2
2003	902	21225,5	592	711,8	813	237,4
2004	903	21228,6	544	600,9	815	227,5
2005	898	21175,5	344	563,4	752	186,6
2006	899	21123,6	342	500,7	742	184,2
2007	924	21147,7	335	378,3	743	185,7
2008	920	21589,8	163	220,1	742	187,3
2009	906	21148,3	24	52,1	742	187,9
2010	912	21153,7	24	76,4	736	185,8
2011	898	20974,7	10	1682,8	737	186,3
2012	876	21016,7	12	1912,5	737	189,4
2013	880	20893,5	14	1945,9	738	187,7
2014	878	20786,9	15	886,8	738	189,6
2015	861	20565,9	19	1482,0	735	188,6
2016	825	20117,6	19	746,1	734	187,6
2017	807	19607,6	20	645,1	735	187,7
Відхилення 2017/2016 р.: - абсолютне, (+; -)	-18	-510,0	1	-101,0	1	0,1
- відносне, %	-2,2	-2,5	5,2	-13,5	0,1	0,05
Відхилення 2017/2015 р.: - абсолютне, (+; -)	-54	-958,3	1	-836,9	0,0	-0,9
- відносне, %	-6,3	-4,6	5,2	-56,5	0,0	-0,5

Дані табл. 2.1.6 свідчать, що у 2000-2010 рр. кількість бібліотек в регіоні зросла на 23 од.: з 889 одиниць у 2000 р. до 912 – у 2010 р., а у 2017 р. зменшилася і склала 807 од. У розрахунку на 100 тис. населення регіону цей показник у 2000 р. – 36 од., а у 2009 р. склав 38 од. Бібліотечний фонд у 2010 р. складав 21,1 млн примірників, а з 2012 р. до 2017 р спостерігається його скорочення до позначки 19,6 млн примірників.

Кількість кінозалів на протязі досліджуваного періоду скоротилася у 30 разів, з 618 од. у 200 р. до 20 од. у 2017 р. А кількість глядачів у них, як не дивно у 2017 р. порівняно з 2000 р. залишилася на рівні 645,1 тис. осіб. Це пояснюється, великою місткістю кінотеатрів розташованих переважно у обласному центрі. Кількість місць у закладах культури клубного типу зменшилася з 244,1 тис. місць у 2000 р. до 187,7 – у 2017 р.

Отже, розвиток туристичної діяльності бізнесу є одним з пріоритетних напрямків діяльності в сфері послуг на території Одеської обл. В сучасних умовах коли в область переорієнтовано значні туристичні потоки, активізація такої діяльності дає змогу вирішувати найважливіші економічні і соціальні проблеми регіону. Така ситуація дає змогу підвищити зайнятість населення. Постає перспективним джерелом формування доходів, сприяє зменшенню соціальної напруги суспільства, становленню системи соціальних цінностей у населення, зростанню його культурно-освітнього рівня.

У наступному підрозділі нами будуть визначені напрями розвитку туристичної діяльності в Одеській області.

2.2 Напрями розвитку туристичного ринку Одеської області

Розвиток туризму в Україні взагалі та в Одеської обл. зокрема визначається низкою програмних документів, серед яких найголовнішими є «Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» – документ розроблено з метою створення умов для забезпечення прискореного розвитку

сфери туризму і курортів, перетворення її у високоефективну, інтегровану у світовий ринок галузь [58], «Програмою розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2017–2020 рр.», крім того, в «Стратегії розвитку Одеської області на період 2021-2027 роки» туризм та рекреація віднесені до числа стратегічних національних пріоритетів [57].

Аналіз рекреаційного природно-ресурсного потенціалу свідчить, що Одеська обл. регіон має в наявності сприятливі природно-кліматичні умови та курортно-рекреаційні ресурси. Лікувальний профіль курортів міста та області – кліматобальнеогрязьовий. Регіон характеризується наявністю природних лікувальних ресурсів: мінеральні води; пелоїди (лікувальні грязі), ропа лиманів та озер; морське узбережжя; природні об'єкти і комплекси зі сприятливими для лікування, оздоровлення та медичної реабілітації кліматичними умовами. Кліматичні умови області сприятливі для курортно-рекреаційної діяльності. Лікувальними водними об'єктами на території області є відомі родовища пелоїдів Куяльницького і Хаджибейського лиманів, а також родовища мінеральних вод Одеське, Куяльницьке, Чорноморське.

Станом на 2018 р. в Одеській обл. налічується 321 санаторно-курортний та оздоровчий заклад, які можуть прийняти понад 40 тис. туристів. В число найбільш забезпечених санаторно-курортним господарством входять Білгород-Дністровський (141 одиниця), Татарбунарський (80 одиниць), Кілійський (75 одиниць) і Овідіопольський (56 одиниць) райони.

Найбільша кількість дитячих закладів оздоровлення і відпочинку зосереджена в м. Одеса (138 одиниць), м.Білгород-Дністровський (65 одиниць) та Лиманському (62 одиниці), Подільському й Саратському районах (по 52 одиниці). Решта районів Одеської обл. мало забезпечені санаторно-курортними закладами.

6 березня 2019 р. набув чинності Закон України «Про оголошення природних територій Куяльницького лиману Одеської області курортом

державного значення» [42], що дозволить забезпечити належну охорону і сталий розвиток території курорту. На сьогоднішній день розроблено дорожню карту, стратегічний портфель проектів та схему перспективного розвитку курорту «Куяльник».

Аналіз природно-заповідний фонд Одеської обл., засвідчив, що станом на 01.01.2019 природно-заповідний фонд Одеської області складається з 123 територій і об'єктів, серед яких 16 об'єктів загальнодержавного значення і 107 об'єктів місцевого значення. Загальна площа природно-заповідних територій 150,8 тис га, або 4,57 % загальної площі території Одещини.

Найбільш значущі та відомі об'єкти природно заповідного фонду:

1) Дунайський біосферний заповідник – площею майже 50 тис. га вважається найбільшим болотистим заповідником в Європі. Дунайська дельта – це наймолодша природна суша Європи. За багатством рослинного і тваринного світу дунайська дельта є унікальним, неповторним місцем в Європі й посідає 3 місце у світі. Частина заповідника увійшла до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО;

2) Нижньодністровський національний природний парк – природоохоронна територія, національний природний парк в Україні в пониззі р. Дністер, який входить в 10-ку найкращих національних природних парків України;

3) Національний парк «Тузовські лимани» – розташований в межиріччі Дунаю та Дністра та являє собою групу витягнутих вздовж морського узбережжя мілководних лиманів. Всі вони відділені від моря вузьким (від 50 до 400 м) піщаним пересипом (косою), що має довжину близько 40 км. «Тузовські лимани» одне з найкращих місць для дикого морського відпочинку, б'ордвочінгу та лікування багном з лиманів. Засновано 1 січня 2010 р., площа 27 865 га;

4) розвиток курорту «Куяльник» – включає розвиток лікувально-оздоровчого туризму та інноваційних підходів до організації рекреаційної та лікувально-оздоровчої діяльності на курорті «Куяльник» та розроблений з

метою створення основних функціональних складових курорту та забезпечення їх успішного функціонування, подальшого розвитку і удосконалення. Кількість туристів за 2016-2018 роки показує динаміку зростання. У 2016 р. до Одеської обл. завітало 4,8 млн туристів, у 2017 р. 5,7 млн туристів, що демонструє зростання. Кількість гостей, які завітали у регіон протягом 2018 року перевищила показник 2017 р. та становить 6,2 млн туристів.

Якщо відстежити динаміку у 2017 р., то згідно даних Державної прикордонної служби України основну масу туристів становили гості з Молдови, Румунії, Білорусі, Ізраїлю, Туреччини, Німеччини, Грузії і навіть Філіппін – вони увійшли в 10 топ-країн, представники яких приїжджали на територію України. У 2018 р. йде істотний приріст туристів з Молдови, Білорусі та Ізраїлю. Зростає й кількість гостей з Польщі та Австрії. У загальній структурі туристичного потоку в Одеську область переважає внутрішній туризм. Найчастіші гості з Київської, Миколаївської та Вінницької областей України.

За статистичними даними в Одеській обл. налічується приблизно 208 закладів розміщення, 396 закладів харчування та 321 курортний заклад, які можуть прийняти туристів.

У травні 2018 р. круїзна компанія «Червона Рута» відновила 13-денні річкові круїзи Київ – Одеса – Київ і 8-денні круїзи Київ – Одеса з відвідуванням міст Вилкове та Ізмаїл, на теплоході «Принцеса Дніпра». У травні 2018 р. було здійснено 2 судозаходи за напрямом Румунія – Вилкове – Ізмаїл – Румунія та у вересні 2018 р. 2 судозаходи за напрямом Київ – Вилкове – Ізмаїл – Румунія – Ізмаїл – Вилкове – Київ.

Одеська область увійшла в ТОП-5 областей України за надходженням від туристичного збору. Три роки поспіль в області спостерігається динаміка збільшення надходжень від туристичного збору.

Аналіз туристичного потенціалу регіону засвідчив, що загалом на території області діє 46 туристичних маршрутів. За 2018 р. розроблено та

діють 19 нових маршрутів (7 екологічних, 5 гастрономічних, 5 релігійних, 2 розважальних). Найбільші туристичні потоки прямують по таких відомих маршрутах туристичної Одещини: Байдарки на Турунчуку; Бессарабська садиба "У Меланії"; Дністровська Амазонія; Ранчо дядюшки Бо; Таємне життя Сиверина Потоцького; Долина роз; «Як козаки за сіллю ходили...»; «По хвилях Бессарабії»; Чумацькими шляхами; Шабо та Акерман; Етнопарк «Нью Васюки»; Фрумушика-Нова; Дунайська-дельта – 0 км, та багатьох інших яскравих атракціях.

Туристично-екскурсійний потенціал області також визначений численними пам'ятками різних часів з відомими історико-культурними заповідниками, пам'ятниками та музеями. Це відомі у світі Одеський національний академічний театр опери та балету, знамениті Потьомкінські сходи, місто Вилкове, фортеця XII-XV сторіч в м. Білгороді-Дністровському, розкопки античних міст Тіри і Ніконії, пам'ятники культової архітектури в містах Одесі, Ізмаїлі, Рені, Кілії та багато іншого. Біля 4500 пам'яток культурної спадщини та 12 міст області занесені до Списку історичних населених місць України. Понад 100 об'єктів культурної спадщини мають статус пам'яток національного значення, що створили Одещині імідж одного із найбільш відомих і популярних, через свою самобутність, місць для відвідування туристами і відпочиваючими.

16 вересня 2019 р. Центром всесвітньої спадщини ЮНЕСКО офіційно підтверджено включення об'єкта «Тіра – Білгород (Акерман) – на шляху від Чорного до Балтійського морів» до Попереднього списку ЮНЕСКО [57].

За результатами проведеного у попередньому підрозділі дослідження виявлені існуючі конкурентні переваги, які варто закладати в основу створення конкурентоспроможних і високоприбуткових регіональних туристичних продуктів та в основу привабливості території Одеської обл.; потенційно слабкі конкурентні позиції, по яких Одеська область значно програє іншим структурним підрозділам у сфері туризму України та країнам світу; можливості та загрози, які представлені в якості SWOT-аналізу

конкурентоспроможності Одеської області щодо розвитку туристичної діяльності (табл.2.2.1).

Таблиця 2.2.1

SWOT-аналіз конкурентоспроможності Одеської обл. щодо розвитку туристичної діяльності [складено авторам на основі 8; 57]

Сильні конкурентні позиції	Слабкі конкурентні позиції
1	2
<ul style="list-style-type: none"> – вигідне географічне положення; – унікальні природно-кліматичні умови та природні лікувальні ресурси; – значна кількість культурно-історичних визначних пам'яток; – всесвітньо відомі туристичні бренди (Оперний театр, Потьомкінські сходи, Дерибасівська катакомби тощо); – наявність піщаних пляжів; – проведення щорічних свят «День гумору», «День міста», різноманітних фестивалів; – розвинута мережа водних, залізничних та автомобільних магістралей; – збільшення за останній час; кількості засобів розміщення туристів та підприємств ресторанного господарства – наявність певної кількості туристичних фірм-ліцензіатів у сфері туризму; – забезпечення туристичної галузі фахівцями високого рівня – ділова активність місцевого населення; – імідж Одеси як столиці гумору, «Південної Пальміри», інтелектуального та торговельного центру, морських воріт України; – розвиток усіх видів туризму (іноземного, зарубіжного, внутрішнього) за всіма основними цілями. 	<ul style="list-style-type: none"> – труднощі з організацією морського та річкового круїзного туризму; – незадовільний екологічний стан морського узбережжя, рік та лиманів; – критичне зменшення санаторно-курортної бази та незадовільна якість обслуговування в дотепер існуючої, за рідким виключенням; – незадовільний стан відомих музеїв, невдалий вибір часу (під туристичного сезону) для ремонту і реконструкції центральної частини міста; – невизнання Оперного театру в якості «7 чудес України»; – невідповідність ціни та якості послуг, які надаються підприємствами індустрії туризму; – нерозвиненість туристичної та загальної інфраструктури по районах Одеської області; – має місце явище «тенізації» малого бізнесу у сфері гостинності та туризму, що є перешкодою на шляху її легального розширення та індустріального розвитку; – раціональне і ефективне використання усіх ресурсів регіону потребує довгострокових програмних заходів, зважених управлінських рішень і ефективних практичних дій.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> – інвестиційна привабливість сфери туризму; – модернізація та реконструкція існуючої матеріально-технічної бази туризму; – впровадження заходів щодо активнішого розвитку ділового туризму; – оптимізація організаційно-управлінської структури туристично-рекреаційної та курортної галузей на 	<ul style="list-style-type: none"> – відсутність системи соціального туризму; – відсутність системи підготовки та ліцензування екскурсів на загальнодержавному рівні; – відсутність системи постійних статистичних спостережень в туризмі; – відсутність реєстру підприємств готельного та ресторанного господарства, послуги яких сертифіковані;

Продовж. табл. 2.2.1

1	2
обласному, районному та міському рівнях: – вихід на нові туристичні ринки; – розробка нових туристичних продуктів, оновлення програм існуючих турів; – створення центрів туристичної інформації з обслуговування туристів; покращання стану зон відпочинку на морському узбережжі.	– незадовільне користування маркетинговими інструментами для зниження впливу сезонних коливань; – недостатнє користування заходами рекламно-інформаційного характеру, слабе позиціонування регіонального турпродукту на зовнішніх туристичних ринках; – екологічна та світова фінансова криза; пандемія COVID-19.

Оскільки туризм є сектором економіки, що припускає посилення і просування унікальних якостей і факторів території на зовнішніх ринках, та орієнтований на задоволення потреб суб'єктів зовнішнього ринку, його варто розглядати як істотний елемент зовнішньоекономічного потенціалу Одеської обл. При цьому необхідною умовою створення високорентабельних турпродуктів та їхнього ефективного просування є сегментація споживчого ринку і позиціонування окремих видів туризму та турпродуктів відповідно до особливостей виділюваних ринкових ніш.

Привабливість конкретного виду туризму оцінюється на основі динаміки росту (або зниження) кількості відвідувань Одеської області даною категорією туристів. Таким чином, привабливість окремих видів туризму залежить від етапу життєвого циклу, на якому вони перебувають. На основі оцінки життєвого циклу різних видів туризму в Одеській області проведено їхнє позиціонування з використанням матриці BCG (ріст ринку – частка ринку). У результаті всі види туризму оцінені з погляду перспективності їхнього розвитку на території регіону (табл. 2.2.2).

На підставі таблиці 2.2.2 дослідниками пропонуються конкретні типи стратегій для різноманітних видів туризму, розвинених в Одеській обл., їхня деталізація та напрямки реалізації.

У табл. 2.2.3 наведено напрямки реалізації стратегій щодо розвитку туристичної діяльності в Одеській обл.

Таблиця 2.2.2

Групування видів туризму відповідно до продуктових груп компанії
Boston Consulting Group (матриця BCG) [8]

Продуктова група	Види турів
Продукти «Знаки питання» (низька частка ринку, високі темпи росту ринку)	Спортивно-оздоровчий, подієвий, рибальський і мисливський, сільський туризм, тури для гурманів (винні тури) тощо
Продукти «Зірки» (висока частка ринку, високі темпи росту ринку)	Діловий туризм (бізнес-тури, службовий, інсентив), екологічний, автомобільний туризм на власному автотранспорті тощо
Продукти «Дійні корови» (висока частка ринку, низькі темпи росту ринку)	Рекреаційний туризм (дозвілля і відпочинок), міський, культурно-історичний, ностальгічний туризм, відвідування друзів та родичів тощо
Продукти «Собаки» (зниження частки ринку, низькі темпи росту ринку (стиск ринку))	Санаторно-курортний (лікувальний) туризм, морський і річковий туризм, відвідування пам'ятних місць тощо

Таблиця 2.2.3

Напрямки реалізації стратегій щодо розвитку туристичної діяльності
в Одеській обл. [8]

Стратегії	Напрямки реалізації стратегії
1	2
Група «Знаки питання»	
Стратегія розвитку продукту і росту ринку	<ul style="list-style-type: none"> – розробка і просування турів, орієнтованих на різні споживчі групи; – оновлення формату подій і створення супутніх турпродуктів, що їх доповнюють; – створення асоціацій сільських садиб і організація інформаційної підтримки сільського, екологічного туризму; – реалізація турпродуктів на нових туристичних ринках через зовнішні маркетингові мережі.
Група «Зірки»	
Стратегія збереження лідерства	<ul style="list-style-type: none"> – підвищення популярності та брендинг місцевостей для екологічного туризму «Вилкове», «Тілігульський лиман», «Савранський ліс» тощо; – підвищення популярності основних заходів ділового туризму; – розвиток мережі об'єктів пришляхової інфраструктури й інформаційне (навігаційне) забезпечення на дорогах.
Стратегія диференціації	<ul style="list-style-type: none"> – розширення асортиментів природних турів для різних груп туристів та різних сезонів; використання диференційованої цінової політики; – розширення додаткових бізнес-послуг, надаваних готелями; – розвиток інфраструктури обслуговування конференцій, переговорів; – розвиток інсентив-туризму.

Продовж табл. 2.2.3

1	2
Група «Дійні корови»	
Стратегія оптимізації витрат	<ul style="list-style-type: none"> – маркетингове стимулювання найбільш популярних турів і маршрутів; – зниження витрат за рахунок оптимізації туристичної логістики на найбільш популярних напрямках; – об'єднання малоприбуткових турів і створення комплексних турпродуктів.
Стратегія диференціації	<ul style="list-style-type: none"> – розвиток системи додаткових послуг і супутніх продуктів при реалізації існуючих турів; – проведення диференційованої та гнучкої цінової політики; – надання додаткових послуг за ту ж ціну при продажі турів; – об'єднання культурно-історичного туризму з рекреаційним.
Група «Собаки»	
Стратегія розробки продукту	<ul style="list-style-type: none"> – підвищення якості та розширення асортименту санаторно-курортних послуг; – створення нових турпродуктів на базі існуючих за рахунок додаткових інвестиційних вкладень і ребрендингу.
Стратегія диференціації	<ul style="list-style-type: none"> – розширення асортименту надаваних послуг і продуктів у рамках існуючого тура; – розширення тура за рахунок включення у його склад нових об'єктів (за ту ж ціну); – об'єднання і суміщення двох і декількох існуючих турів із доданням їм нового смислу.

Туристична галузь є стратегічним вектором розвитку області, яка має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: особливості географічного розміщення, сприятливий клімат, найбільший морський порт України, курортно-рекреаційний комплекс, транспортна, фінансова та соціально-культурна інфраструктура.

Водночас подальший розвиток туристичної галузі гальмується через:

- недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази в галузі туризму;
- недостатній рівень розвитку туристичної інфраструктури;
- недостатню кількість засобів розміщення, насамперед готелів 3-4 та 5 зірок, які відповідають міжнародним стандартам та сертифікаційним вимогам;
- невідповідний стан багатьох об'єктів туристичного показу,

історико-культурних пам'яток та музеїв стримує зростання туристичних відвідувань регіону та створення нових туристичних маршрутів;

– недостатню забезпеченість професійними кадрами в галузі туризму.

Проте можна зробити позитивні прогнози, щодо туристичної сфери в Одеській області, оскільки бачимо, що кількість внутрішніх та іноземних туристів починає зростати, хоч і малими темпами. Для цього зроблені чималі зусилля з боку як всієї країни, так і Одеської області безпосередньо, а саме: презентація українського туристичного напрямку на провідних міжнародних туристичних заходах (виставки, семінари, конференції), впроваджено міську туристичну програму «Одеса 365 днів на рік» (для популяризації міста протягом усього року, а не тільки у курортний сезон), розгорнутий фестивальний рух як у місті, так і по області (збільшилася кількість розважальних подій – ярмарок, фестивалів, концертів тощо) для залучення туристів. Отже, подієвий туризм відіграє значну роль у відновленні туристичних потоків до України і безпосередньо до Одеської обл.

В першу чергу треба вдосконалювати туристичну ресурсну базу всієї Одеської області. Створювати та реалізовувати різноманітні програми по розвитку окремих частин які мало розвинені (будувати місця для відпочинку за новими порядками). Влаштовувати різноманітні туристичні події які будуть об'єднувати людей з метою відпочинку або подорожування (виставки, походи, змагання, концерти). Покращувати умови приймання туристів та їх розміщення (лагодити та оновлювати старі готелі та місця відпочинку, будувати нові). Покращити стан лікувальних закладів санаторно-курортного напрямку, так як багато людей подорожують з метою лікування.

Одеська область насичена ресурсами, які при правильному використанні можуть залучити багато туристів. Коли всі ці вимоги будуть виконані повинен відбутися приріст туристів в Одеській обл., що в майбутньому принесе поповнення коштів до державного бюджету.

2.3 Розробка екологічного туру по Одеській області

У зв'язку з погіршенням стану навколишнього середовища останнім часом відбувається пошук альтернативних напрямів використання туристичних ресурсів, де доволі вагомою є природна складова. Одним з таких напрямів, що активно розвивається в усьому світі, дослідники називають екологічний туризм [69].

Н а сьогодні, екологічний туризм не користується значною популярністю серед внутрішніх туристів. Тому, більша кількість туристичних фірм та туроператорів не організовують екологічні тури, а лише проводять екскурсії до природно-заповідного фонду країни, але назвати їх екологічними не завжди можна, адже не всі додержуються принципів екологічного туризму, та відносяться до пізнавальних турів.

Екологічний туризм в Україні організовують переважно в межах природно-заповідних територій та біля річок, тож розвивають наступні форми екологічного туризму:

- екскурсії екологічними стежками;
- піший спортивно-оздоровчий екотуризм;
- подорожі на велосипедах;
- пізнавальні подорожі;
- водний екотуризм (сплав на байдарках, рафтинг, прогулянки на човнах та ін.);
- спостереження за птахами (birdwatching);
- фотополювання, спостереження за тваринами;
- краєзнавчі, зоологічні, ботанічні, археологічні подорожі;
- наукові тури;
- гірські подорожі [38].

Екологічний туризм підвищує екологічну свідомість як туристів, так і місцевих мешканців, які побачивши зацікавленість регіоном, починають

більше цінувати природні багатства і брати участь в їх охороні. Екологічний туризм забезпечує кошти на підтримку хоронних програм, догляд парків, видання карт та брошур.

Екотур має особливості, які в сукупності відрізняють його від масового туризму. Подорож до природних територій здійснюється порівняно невеликими групами. Мотивація туристів, полягає у потребі спілкування з природою, прагненні отримати естетичне і моральне задоволення від неї, побачити унікальні ландшафти. Ще однією особливістю екотуризму є екологічна свідомість подорожуючих. Туристи готові на деякий час забути про вигоди цивілізації, можливо навіть тимчасово відмовитись від певних звичок заради підтримання довкілля у належному стані. Крім того, екотуризм передбачає певну екологічну освіту в комплексі з глибоким пізнанням пам'яток природи, архітектури, культурних особливостей місцевого населення [60].

Екологічний туризм є ефективним засобом економічного і соціального відродження сільських територій України. Індустрія екотуризму виконує важливі функції у розвитку господарського комплексу й економіки країни, регіону, області, оскільки: збільшує місцеві доходи; створює нові робочі місця; сприяє розвитку галузей, що орієнтовані на виробництво екотуристських послуг; розвиває соціальну і виробничу інфраструктуру в туристських центрах; збільшує надходження в бюджет [2].

Основними завданнями екологічного туризму є такі:

- а) звернення до природи й використання переважно природних ресурсів;
- б) не завдавати шкоди або мінімізувати її щодо середовища існування;
- в) спрямованість на екологічну освіту і просвіту, формування культури відносин рівноправного партнерства з природою;
- г) збереження об'єктів місцевої соціокультурної сфери;
- д) економічна ефективність, забезпечення сталого розвитку тих районів, де він здійснюється [69].

Основні властивості екологічного туризму такі.

По-перше, екологічний туризм – це насамперед подорожі відвідування збережених належним чином природних територій, представлених у всьому світі здебільшого національними та природними парками, резерватами й іншими типами природних територій, що охороняються.

По-друге, він передбачає наявність певних, доволі жорстких правил поведінки для туристів, їх дотримання є принциповою умовою успішного розвитку самої галузі.

По-третє, екологічний туризм характеризується відносно слабким негативним впливом на природне середовище, тому його іноді називають «м'яким туризмом».

Саме із цієї причини він став практично єдиним видом використання природних ресурсів у межах природних територій, що особливо охороняються.

По-четверте, екологічний туризм передбачає: місцеві спільноти не лише працюють як обслуговуючий персонал, а й продовжують жити на території, що охороняється, вести звичний уклад життя, займатися традиційними видами господарювання, які забезпечують ощадний режим природокористування. Закономірно це приносить певний прибуток населенню, сприяє його соціально-економічному розвитку.

По-п'яте, екологічний туризм поєднує відпочинок, розваги й екологічну освіту для мандрівників [28].

Екотуризм в Україні загалом і в Одеській області зокрема широкого розвитку поки що не отримав. В основному в Україні екотуризм позиціонується як науково-пізнавальний вид сільського зеленого туризму, переважно у сільській місцевості, поблизу або у межах територій національних парків, заповідних зон, природних парків.

Одеська область у цьому списку не є виключенням – про екологічний туризм представники туристичної сфери мають приблизне уявлення. Але розвивати саме екологічний, а не тільки сільський (зелений) з елементами

екологічного туризму необхідно.

Потрібна розробка регіональної програми розвитку екологічного туризму, яка б об'єднала усі напрямки діяльності і висвітила усі проблеми, які гальмують розвиток у регіоні екологічного туризму.

Основним ресурсом екологічного туризму виступає незмінене природне середовище. Цей вид туризму може здійснюватися як на природоохоронних об'єктах різного ступеня заповідності: біосферних і природних заповідниках, заказниках, природних парках, регіональних ландшафтних парках, штучно створених об'єктах – ботанічних садах і зоологічних парках, дендрологічних парках та парках-пам'ятках садово-паркового мистецтва, пам'ятках природи (печери, водоспади, мальовничі ландшафти) загальнодержавного та місцевого значення, а також на територіях і об'єктах, що виконують як природоохоронну так і господарську функції (міські і приміські парки, лісові господарства тощо) [54].

Серед існуючих об'єктів екотуризму в області можна виділити:

- «0 км» у дельті Дунаю;
- Дунайський біосферний заповідник.
- Нижнєдністровський національний природний парк;
- регіональний ландшафтний парк «Тилігульський»;
- регіональний ландшафтний парк «Ізмаїльські острови» .

Перспективним щодо розвитку можливостей ринку екологічного туризму в Одеській обл., на наш погляд, є Дунайський біосферний заповідник створений в дельті р. Дунай. та м. Вилкове (Кілійський р-н Одеської обл.). Дунайський біосферний заповідник спочатку він був філіалом Чорноморського заповідника, на основі якого було створено заповідник «Дунайські плавні». У 1999 р. рішенням ЮНЕСКО заповідник включено до світової мережі біосферних резерватів. Він транскордонний – заповідною є прилегла територія в суміжній Румунії. Румунська частина більша за українську. Сучасна площа заповідника 50,25 тис. га. Значна його частина, насамперед заповідна, розташована на островах. Крім дельти Дунаю

до складу заповідника належать Жебріянські плавні, які перерізані каналом Дунай – Сасик. Заповідною є також невеличка приморська ділянка на східному березі оз. Сасик. Найбільшу площу в заповіднику займає повітряно-водна рослинність, зокрема очерет звичайний.

З хребетних тварин найчисленішими є птахи – їх нараховують понад 250 видів. Відомими і помітними є пелікани. З інших птахів, зокрема, занесених до Червоної книги України, можуть бути згадані косар і коровайка. Крім того, в заповіднику налічують понад 100 видів риб.

Характеризуючи заповідник, не можна обійти увагою той факт, що місцеві мешканці з давніх-давен ловлять у дельті рибу, косять очерет та випасають на луках худобу. У цій сфері існують певні традиції, на які потрібно зважати. З людської діяльності можна згадати також будівництво та експлуатацію судноплавного каналу, що проритий на виході з рукава Бистрий. Акваторію цього рукава Дунаю напередодні виконання робіт відповідним указом президента було вилучено зі складу заповідника.

Опинившись у цій місцевості, доцільно приділити увагу м. Вилкове, яке відоме як «Українська Венеція». Таку назву місто отримало через те, що чимало вулиць у ньому є каналами, якими пересуваються на човні. Цікавою є й історія міста. Воно було засновано на березі моря в середині XVIII ст. так званими старообрядцями – людьми, які не прийняли церковної реформи 1650–1660 рр. Монументальним свідченням прибуття сюди переселенців є пам'ятник засновникам міста, встановлений на березі Дунаю. Після розформування в 1775 р. Запорізької Січі сюди прибули і запоріжці. Хоча Дунайський біосферний заповідник і м. Вилкове дуже привабливі для туристів, їх тут порівняно небагато. Як і в багатьох інших випадках, їх відвіданню заважають віддаленість від великих міст і далеко не найкраща транспортна інфраструктура. Особливо це стосується ділянки автошляху біля м. Вилкове.

Аналізуючи світовий досвід реалізації низки програм і проектів у сфері екологічного туризму, науковці виділяють низку проблемних аспектів

розвитку цього специфічного виду діяльності і, відповідно, визначити стратегічні напрями щодо збалансованого розвитку екологічного туризму на рекреаційних територіях України (табл. 2.3.1).

Таблиця 2.3.1

Проблеми і напрями стратегічного розвитку екологічного туризму на рекреаційних територіях [59]

Проблеми	Напрями розвитку
1	2
1. Відсутність стратегічного планування розвитку екологічного туризму	<ul style="list-style-type: none"> – активізація міжнародного співробітництва на основі застосування транскордонних методів для збалансованого управління екосистемами з можливістю спрощення візового режиму; – фінансування за допомогою залучення відповідних фондів та інших джерел, залучених до управління екологічним туризмом; – формування стратегії розвитку екологічного туризму на засадах збалансованого розвитку у розрізі напрямів державної політики з урахуванням соціо-еколого-економічних чинників впливу
2. Недосконалість обліку та розподілу економічного і соціального ефектів від екотуристичної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> – реалізація екотуристичних проектів та ініціатив на некомерційних засадах; – орієнтація та розвиток сфери екологічного туризму в напрямі збалансування інтересів із суміжними галузями (зокрема, видобуток корисних копалин, лісозаготівля, сільське господарство тощо)
3. Відсутність інструментів, що гарантують участь місцевих жителів в управлінні розвитком екологічного туризму	<ul style="list-style-type: none"> – розробка та удосконалення інструментарію забезпечення управлінської діяльності на основі врахування участі в ній населення, яке проживає на території надання екотуристичних послуг, дотримуючись принципів підвищення рівня життя; – забезпечення низки робочих місць та удосконалення інфраструктурної складової
4. Недосконалість систем сертифікації і контролю якості екотуристичних послуг	<ul style="list-style-type: none"> – формування ефективної системи стандартизації та сертифікації у сфері надання екотуристичних послуг на основі врахування національних особливостей соціально-економічного розвитку регіонів; – вдосконалення, систематизація екотуристичних послуг та імплементація світових норм та критеріїв до вітчизняних у сфері їх надання з метою усунення невідповідностей і дезінформованості споживачів

Продовж. табл. 2.3.1

1	2
5. Негативний екодеструктивний вплив туристичної діяльності на екосистеми	<ul style="list-style-type: none"> – раціональне планування та управління екотуристичною діяльністю; – регулювання екотуристичної діяльності на основі врахування фінансового та інфраструктурного інструментарію; – формування та розвиток екологічно безпечної транспортної мережі; – удосконалення механізмів стимулювання природоохоронної діяльності

З метою оновлення програм існуючих турів, досягнення розмаїтості у пропозиціях турів в даному регіоні пропонуємо комплексний тур «Три чорноморські перлини» (табл. 2.3.2).

Таблиця 2.3.2

Технологічна карта туристичної подорожі «Три чорноморські перлини»
[складено автором]

Характеристики туру	Зміст характеристик туру
1	2
Форма туру та схема маршруту	Тур є пізнавальним, екологічним, пекідж-тур, за формою організації – організований, за територіальною ознакою – внутрішній, даний тур є сезонним, короткостроковим (3 дні), груповий, тур клас – розміщення в готелі не менше 3 зірки, в номерах по 2 або 3 особи, набір послуг у турі – напівпансіон, маршрут є лінійним. Вид транспорту, що використовується під час подорожі – потяг, мікро-, автобус класу «люкс».
Маршрут туру	Київ – Одеса – Вилково – Одеса – Київ
Пакет послуг	1. У вартість послуги включено: харчування за програмою, трансфер за маршрутом екскурсії, супровід гіда, проживання, страхування 2. Сплачується додатково: особисті витрати, додаткове харчування, факультативні екскурсії.
Програма туру	Початок маршруту: 15:49 Вийзд з м. Києва (потяг № 148 К Київ-Пасажирський – Одеса- Головна). <u>День 1</u> 05:11 Прибуття в Одесу. Обід у місті. Раннє поселення в готелі. 08:00-10:00 Сніданок в готелі. 11:00 Екскурсія «Архітектура Одеси» (тип: автобусно-пішохідна; тривалість 2 год. 30 хв.).

Продовж. табл. 2.3.2

1	2
Програма туру	<p>В ході екскурсії Ви познайомитеся з історією будівництва та архітектурою Одеси, міста народженого у моря, чії вулиці і провулки ведуть свій відлік з прибережних схилів і пляжів. Оцініть фрагменти оздоблення будівель, храмів, вулиць, ліпнини та залізної ковки огорож, передають весь колорит безкрайніх виноградників, південних степів і самих одеситів. Дізнається, хто і коли будував найкрасивіші і найвідоміші архітектурні шедеври і пам'ятники міста: Одеський національний театр опери та балету Фельнера і Гельмера, палац графа Воронцова, садибу графа Толстого архітектора Боффо, Пале-Рояль, Катерининську площу, Лаокоон, пам'ятники Пушкіну, Дюку де Рішельє, палац Л. К. Оттона і багато інших.</p> <p>12:30-17:00 Обід (самостійно). Вільний час.</p> <p>17:00-19:00 Вечеря в готелі. Відпочинок.</p> <p><u>День 2</u></p> <p>08:00 Сніданок в готелі.</p> <p>09:00 Виїзд до м. Вилково. Вас чекає пішохідна екскурсія по старій частині міста з відвідуванням ериків – каналів (вулиць) Української Венеції, відвідування місцевого краєзнавчого музею.</p> <p>11:00 Водна екскурсія по дельті на човні з відвідуванням заповідного узмор'я, символічного «0» км – місця впадання Дунаю в Чорне море, знайомство з культурою природокористування в дельті, традиціями та побутом місцевого населення.</p> <p>14:00 Обід – відпочинок на зеленій туристичній базі «Пелікан» з рибальським пікніком (дунайська уха, знамените місцеве вино «Новак», фіточай на багатті зі старовинного дров'яного самовара), відпочинок на березі річки, купання.</p> <p>17:00-18:00 Вечеря (самостійно). Виїзд до м. Одеси.</p> <p>20:00 Орієнтовний час повернення до м. Одеси. Відпочинок.</p> <p><u>День 3</u></p> <p>08:00-09:00 Сніданок у готелі.</p> <p>09:00 Звільнення номерів. Виїзд до м. Білгород-Дністровський.</p> <p>11:00-13:00 Екскурсія з відвідуванням Білгород-Дністровської та Анкерманської фортець, руїн античного міста Тіра, підземної церкви Іоана Сучавського та інших визначних пам'яток історії (тип: пішохідна; тривалість 2 год.). Вхідні квитки включено.</p> <p>13:00-14:00 Обід (самостійно).</p> <p>14:00-16:00 Переїзд до с. Шабо та відвідування Центра культури вина с дегустацією. Виїзд до м. Одеси.</p> <p>18:00 Орієнтовний час повернення до м. Одеси.</p> <p>18:00-19:00 Вечеря в готелі. Трансфер до вокзалу (самостійний).</p> <p>20:08 Виїзд до м. Києва.</p> <p>09:30 Орієнтоване прибуття до столиці.</p>

Наступним етапом після складання технологічної карти туристичної подорожі (табл. 2.3.2) є її економічне обґрунтування, тобто визначення ціни турпродукту.

Розрахунок вартості туру є складною багатофакторною процедурою. Ціна туру відтворює економічний бік діяльності підприємства і відбиває його комерційну політику на ринку туристичних послуг. Ціна туру коливається в межах від собівартості до продажної ринкової ціни.

Ціна на тур продукт обраховується методом нормативної калькуляції. При визначенні калькуляції собівартості одиниці послуг слід виходити з їх споживчої вартості, але мати на увазі мінливість послуг.

В ціну тур пакету обов'язково закладається прибуток турфірми, який встановлюється у відсотках до собівартості і залежить від рентабельності туру, що планується. Ціна визначається в обрахунку на одного туриста як добуток витрат по туру і норми прибутку.

Першим етапом формування ціни турпродукту є визначення вартості обслуговування туристів. На цьому етапі відбувається узгодження маршруту, пакета послуг. У нашому випадку, тур для громадян України:

- 1) м. Одеса, 3 дні, 2 ночі;
- 2) кількість туристів – 16 осіб (дорослих);
- 3) харчування – напівпансіон (сніданок, вечеря);
- 4) проживання в двохмісних номерах «стандарт» готелю ***;
- 5) транспорт – комфортабельний мікроавтобус «MERCEDES Sprinter»;
- 6) вартість проживання в готелі м. Одеса з харчуванням 550 грн/доба 1 місце у двох місному номері – 2 доби;
- 7) вартість харчування у м. Вилково – 200 грн/особа;
- 8) вартість переїзду (потяг) Київ – Одеса – Київ (плацкарт) – 640 грн;
- 9) транспорт (автобус) – вартість оренди 1 год. – 550 грн. (12 год.);
- 10) екскурсійна програма у м. Одесі – 150 грн/особа;
- 11) екскурсійна програма у м. Вилкове – 450 грн/особа;
- 12) екскурсійна програма у м. Білгород-Дністровський з вхідними квитками – 200 грн/особа;
- 13) послуги турфірми (супрвід гіда) – 5 % від розміру всіх видатків;
- 14) прибуток турфірми – 10 % від розміру всіх видатків.

Наступним етапом є обчислення кошторису видатків турфірми (табл. 2.3.3).

Таблиця 2.3.3

Кошторис видатків турфірми [розраховано автором]

Видатки	Розрахунок	Разом, грн
Квитки Київ – Одеса – Київ	640 грн x 16 осіб	10240
Проживання та харчування у м. Одеса	550 грн x 2 ночі x 16 осіб	17600
Харчування у м. Вилкове	200 грн x 1 доба x 16 осіб	3200
Транспорт	550 грн x 12 год	6600
Екскурсійна програма у м. Одесі	150 грн x 16 осіб	2400
Екскурсійна програма у м. Вилкове	450 грн x 16 осіб	7200
Екскурсійна програма у м. Вилкове	200 грн x 16 осіб	3200
Усього витрат (собівартість)		44500
Послуги турфірми	44500 x 5 %	2225
Прибуток турфірми	44500 x 10 %	4450
Загальна вартість тура	44500+2225+4450	51175
Загальна вартість із ПДВ	51175 x 1,2	61410
Ціна турпакету на 1 особу		3840

Як свідчать дані табл. 2.3.3 рартість турпакету «Три чорноморські перлини» на 1 особу складе 3840 грн.

Таким чином, основним ринковим продуктом туристичної фірми на ринку туристичних послуг є комплексний продукт – тур або окремі його складові (транспортне обслуговування, включаючи бронювання та продаж квитків, екскурсійне обслуговування тощо). Діяльність туристичного підприємства спрямована на розробку та реалізацію такого туристичного продукту, який би за своїми якісними властивостями та ціною задовольняв потреби населення в змістовному відпочинку.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У сучасних умовах децентралізації влади особливо важливим для успішного соціально-економічного розвитку регіонів стає активне використання інвестиційного потенціалу територій, пошук власних ресурсів і регіональних «точок зростання». І саме розвиток туристичного бізнесу має стати одним з пріоритетних напрямків діяльності в сфері послуг на території Одеської обл. В сучасних умовах коли в область переорієнтовано значні туристичні потоки, активізація такої діяльності дає змогу вирішувати найважливіші економічні і соціальні проблеми регіону. Така ситуація дає змогу підвищити зайнятість населення. Постає перспективним джерелом формування доходів, сприяє зменшенню соціальної напруги суспільства, становленню системи соціальних цінностей у населення, зростанню його культурно-освітнього рівня.

Туристична галузь Одеської обл. має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: особливості географічного розміщення, сприятливий клімат, найбільший морський порт України, курортно-рекреаційний комплекс, транспортна, фінансова та соціально-культурна інфраструктура.

Особливість економіко-географічного розташування області, сприятливі природно-кліматичні умови, різноманітні природні лікувальні ресурси, наявність піщаних пляжів, розвинута мережа водних, залізничних та автомобільних магістралей обумовлюють розвиток в області сфери туризму і рекреації. У пониззі великих річок (Дунай, Дністер) і лиманів, на морських узбережжях і в шельфовій зоні розташовані високо цінні й унікальні природні комплекси, водно-болотні угіддя, екосистеми, що формують високий біосферний потенціал регіону, який має національне і міжнародне глобальне значення. Серед природних багатств, які активно використовуються у курортно-рекреаційному господарстві області, важливе

місце посідають лікувальні грязі та ропа Куяльницького, Шаболатського лиманів, сірчано-водневі, гідрокарбонатні, йодо-бромні та натрієві мінеральні води.

Своєрідність туристично-екскурсійного потенціалу області також визначена численними пам'ятками різних часів з відомими історико-культурними заповідниками, пам'ятниками та музеями. Близько 4500 пам'яток культурної спадщини, 12 міст області занесені до Списку історичних населених місць України. Понад 100 об'єктів культурної спадщини мають статус пам'яток національного значення, що створили Одещині імідж одного із найбільш відомих і популярних, насамперед через свою самобутність, місць для відвідування туристами і відпочиваючими. На території області є 123 території та об'єкти природно-заповідного фонду.

Стратегією метою подальшого розвитку сфери рекреації та туризму в регіоні повинно стати створення конкурентоспроможного на внутрішньому та міжнародному ринку регіонального рекреаційно-туристичного продукту за рахунок ефективного використання природного та культурно-історичного потенціалу, модернізації та реконструкції наявної матеріально-технічної бази рекреаційно-туристичної інфраструктури, забезпечення на цій основі реалізації соціально-економічних інтересів галузі при збереженні екологічної рівноваги та комплексного розвитку курортних територій регіону.

Серед основних заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі Одеської обл. слід визнати наступні:

- розробка на рівні місцевої влади механізмів залучення приватного капіталу для модернізації об'єктів туристичної інфраструктури;
- передача в контексті децентралізації місцевим органам функцій з ліцензування суб'єктів господарювання у сфері туризму;
- стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу, що сприятиме зростанню конкуренції у сфері туристичних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К. : Київ. ун-т, 2001. – 395 с.
2. Білецька Г. А. Розвиток екотуризму як засіб економічного зростання Хмельницької області / Г. А. Білецька // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 10. – Т. 2. – С. 245-247.
3. Вакуленко В. Туризм і охорона культурної спадщини: український досвід: монографія / В. Вакуленко, І. Валентюк, В. Грибан та ін. / За заг. ред. Ю. Лебединського, В.Вакуленка, М.Онисько. – К.: КІС, 2003. – 176 с.
4. Величко В. В. Організація рекреаційних послуг: навчальний посібник / В. В. Велічко. – Харків: Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, 2013. – 202 с.
5. Воробйова О. А. Проблеми та перспективи розвитку рекреаційно-туристичної діяльності в південних районах Одеської області / О. А. Воробйова // Економічні інновації. – 2011. – Вип. 44. – С. 46-56.
6. Всесвітня туристична організація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www2.unwto.org>.
7. Гаврилюк С. П. Конкурентоспроможність підприємств у сфері туристичного бізнесу: навч. посіб. / С. П. Гаврилюк. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. – 180 с.
8. Галасюк С. С. Проблеми розвитку туристичної діяльності в Одеському регіоні / С. С. Галасюк // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. – Одеса: ОДЕУ, 2009. – Вип. 35. – С. 160-167.
9. Головне управління статистики в Одеській області. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>.
10. Гутовська Н. Г. Аналіз стану та преспектив розвитку Одеського туристичного регіону / Н. Г. Гутовська, Т. Ю. Примаєк // Інфраструктура

ринку. – 2018. – Вип. 25. – С. 82-87.

11. Давиденко І. В. Культурний туризм як сучасний напрям використання та збереження історико-культурної спадщини Одеського регіону / І. В. Давиденко // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2017. – Вип. 2 (2). – С. 49-53.

12. Давиденко І. В. Культурний туризм як сучасний напрямок використання та збереження історико-культурної спадщини Одеського регіону / І. В. Давиденко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/147041728.pdf>.

13. Дашук Ю. Є. Аналіз складових рекреаційного потенціалу регіону / Ю. Є. Дашук // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2012. – № 7 (178). – С. 71-76.

14. Департамент екології та природних ресурсів одеської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecology.odessa.gov.ua/perelk-teritorj-ta-obktiv-prirodno-zapovdnogo-fondu-zagalnoderzhavnogo-ta-msceвого-znachennya-roztashovanih-u-odeskj-oblast-stano/>.

15. Карпенко Ю. В. Особливості розвитку відносин власності у сфері туризму в умовах глобалізації / Ю. В. Карпенко // Вісник економічної науки України. – 2017. – № 2. – С. 59-67.

16. Карпенко Ю. В. Сутність і структура соціального капіталу сфери туризму в умовах модернізації економіки / Ю. В. Карпенко // Економічний вісник Донбасу. – 2017. – № 1 (47). – С. 110-118.

17. Карпенко Ю. В. Сучасні тенденції глобалізації та регіоналізації відносин у сфері туризму / Ю. В. Карпенко // Економічний вісник Донбасу. – 2017. – № 3 (49). – С. 49-62.

18. Кифяк О. В. Рекреаційна спеціалізація як умова посилення конкурентоспроможності регіону / О. В. Кифяк, В. Ф. Кифяк // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 12 (103). – С. 157-161.

19. Колесніченко В. С. Управління регіональним розвитком туризму в сучасних умовах / В. С. Колесніченко, В. Ф. Семенов // Регіональна економіка та управління. – 2017. – № 2 (15). – С. 67-72.
20. Комліченко О. О. Фактори розвитку туристичної галузі / О. О. Комліченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. – 2014. – Вип. 8. – Ч. 3. – С. 75-79.
21. Корж Н. В. Управління туристичними DESTINATION: підручник / Н. В. Корж, Д. І. Басюк. – Вінниця : «ПП»ТД Едельвейс і К», 2017. – 322 с.
22. Крачило М. П. Основи екології та економіки природокористування: навчальний посібник / М. П. Крачило. – К.: Крамар, 1998. – 170 с.
23. Кузик С. Історико-культурні ресурси українсько-польського прикордоння та особливості їх використання для туристичних цілей / С. Кузик, Д. Литвин // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2012. – № 21. – С. 475-482.
24. Кузьмук О. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності / О. Кузьмук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/desember08/23.htm>.
25. Лабскір І. В. Туристичні об'єкти України / І. В. Лабскір, А. Г. Любієв, О. В. Юшко. – Харків: НГУ ХПІ, 2002. – 157 с.
26. Левковська Л. Стан і перспективи розвитку туризму та готельного бізнесу в Україні / Л. Левковська // Економіка України. – 2003. № 6. – С. 31-35.
27. Леонова С. В. Методичні підходи та критерії оцінки рекреаційних територій / С. В. Леонова // Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки. – 2013. – Т. 18. – Вип. 2 (18). – С. 73-81.
28. Луцька Н. І. Маркетингова інноваційна стратегія розвитку туристичного бізнесу / Н. І. Луцька, І. З. Криховський // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 6. – С. 27-30.
29. Любіцева О. О. Геопросторова організація туристичного процесу: автореф. дис. на здобуття ступеня докт. геогр. наук: спец. 11.00.02 /

О. О. Любіцева; Київський національний університет ім. Шевченка. – Київ, 2003. – 29 с.

30. Михайліченко Г. І. Туристичний потенціал : методи оцінювання та інноваційний розвиток / Г. І. Михайліченко // Проблеми економіки. – 2013. – № 1. – С. 115-123.

31. Музиченко-Козловська О. В. Економічне оцінювання туристичної привабливості території. Монографія / О. В. Музиченко-Козловська. – Львів: Новий Світ-2000, 2012. – 176 с.

32. Ніколаєва О. І. Рекреаційний господарський комплекс Одеського регіону: дис.. на здобуття канд. геогр. наук спец. 11.00.02 / О. І. Ніколаєва. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – Харків, 2018. – 178 с.

33. Одеський регіон: передумови формування, структура та територіальна організація господарства: навч. посіб. Одес. нац.. ун-т ім. І. І. Мечникова. під ред. О. Г. Топчієва. – Одеса: Астропринт, 2012. – 336 с.

34. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. – Одеса : ОНЕУ, 2016. – 262 с.

35. Поливач К. А. Історико-культурна спадщина як фактор розвитку регіонів та населених місць України / К. А. Поливач // Український географічний журнал. – 2005. – № 1. – С. 55-62.

36. Попова О. М. Природно-заповідний фонд Одеської області в системі фізико-географічного районування України і шляхи його оптимізації / О. М. Попова // Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки. – 2017. – Т. 22, Вип. 2. – С. 29-47.

37. Попович С. І. Туристично-екскурсійні ресурси України: вступ до проблеми / С.І. Попович // Збірник «Туристичні ресурси України». – К.: Тип. ФГУ, 1996. – 352 с.

38. Посохов І. С. Перспективи розвитку екологічного туризму в Україні / І. С. Посохов, А. В. Сагайдачна // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка.

Країнознавство. Туризм». – 2019. – Вип. 9. – С. 203-212.

39. Природа Одесской области. Ресурсы, их рациональное использование и охрана. под ред. Г.И.Швебса, Ю.А.Амброз. – К.: Вища школа, 1979. – 144 с.

40. Про внесення змін до Закону України «Про туризм»: Закон України від 18.11.2003 р. № 1282-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1282-15>.

41. Про курорти: Закон України від 05.10.2000 р. № 2026-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2026-14><http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.

42. Про оголошення природних територій Куяльницького лиману Одеської області курортом державного значення: Закон України від 5.12.2018 р. № 2637-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2637-19#Text>.

43. Про оздоровлення та відпочинок дітей: Закон України від 04.09.2008 р. № 375-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/375-17>.

44. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 р. № 1805-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>.

45. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р. № 2465-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.

46. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.

47. Програма розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2017-2020 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://oda.odessa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/5a58d0f18f339.pdf>.

48. Радченко Е. Є. Теоретичні основи формування та розвитку

туристичного потенціалу регіону / Е. Є. Радченко // Ефективна економіка. – 2018. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6809>.

49. Розвиток туристичного бізнесу регіону : навчальний посібник / За ред. доктора економічних наук, професора Школи І. М. – Чернівці : Книги—XXI, 2007. – 292 с.

50. Самко О. О. Оцінка туристичного потенціалу регіону та рівня його використання / О. О. Самко // Економічні науки. Серія «Регіональна економіка». Збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 7 (27). – Ч. 4. – С. 129-134.

51. Святохо Н. В. Концептуальные основы исследования туристского потенциала региона / Н. В. Святохо // Экономика и управление. – 2007. – № 2. – С. 30-36.

52. Скаковська С. С. Управління туристично-рекреаційним потенціалом регіону / С. С. Скаковська // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2016. – Вип. 6-2 (06). – С. 67-70.

53. Скляр Г. П. Статистичні показники розвитку сфери туризму в Україні: напрями удосконалення та гармонізація з міжнародними стандартами / Г. П. Скляр, Л. В. Дробиш, Л. І. Вишневецька // Економічний вісник Донбасу. – 2017. – № 2 (48). – С. 157-162.

54. Смаль В. Туризм і сталий розвиток / В. Смаль, І. Смаль // Науковий вісник Львівського університету ім. І. Франка. Серія: Географія. – 2005. – № 32. – С. 163-173.

55. Смаль І. В. Рекреація, туризм, дозвілля: тлумачення і співвідношення понять / І. В. Смаль, В. В. Смаль // Український географічний журнал. – 2003. – № 4. – С. 58-64.

56. Смирнов І. Г. Логістика туризму: навч. посібник / І. Г. Смирнов. – К.: Знання, 2009. – 444 с.

57. Стратегія розвитку Одеської області на період 2021-2027 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://oda.odessa.gov.ua/odeshhyna/>

soczialno-ekonomichnyj-ta-kulturnyj-rozvytok/strategichni-plany-dij-ta-programy-rozvytku/strategiya-regionalnogo-rozvytku/strategiya-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/.

58. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/npas/249826501>.

59. Ступень Н. М. Світовий досвід розвитку екологічного туризму на рекреаційних територіях / Н. М. Ступень // Збалансоване природокористування. – 2016. – № 3. – С. 94-99.

60. Українська асоціація активного та екологічного туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uaeta.org/ua/tourism/17>.

61. Цибульський В. О. Дослідження сутності попиту та пропозиції на ринку туристичних послуг та факторів впливу на них / В. О. Цибульський // Економіка. Управління. Інновації. – 2015. – Вип. № 2 (14). – С. 55–65.

62. Ціхановська В. М. Світовий ринок туристичних послуг: забезпечення конкурентоспроможності / В. М. Ціхановська, С. Я. Ковальчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2015. – Вип. 13. – С. 4-7.

63. Черниш І. В. Роль туристичної галузі у розвитку національної економіки / І. В. Черниш // Економічний аналіз. – 2013. – Т. 14 (1). – С. 159-166.

64. Чернюк Л. Г. Розвиток екологічного туризму в Україні / Л. Г. Чернюк, Н. О. Кравченко, О. О. Зеленська. – Ніжин: Вид-во НДПУ імені Миколи Гоголя, 2004. – 90 с.

65. Чорненька Н. В. Організація туристичної індустрії: навч. посіб. / Н. В. Чорненька. – К.: Атїка, 2006. – 264 с.

66. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. – 744 с.

67. Шевченко Г. С. Перспективи європейської інтеграції ринку

туристичних послуг України / Г. С. Шевченко, С. Г. Шевченко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.2. – С. 124-130.

68. Школа І. М. Менеджмент туристичної індустрії: навчальний посібник / За ред. проф. І. М. Школи. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2003. – 662 с.

69. Шумлянська Н. В. Екотуризм як форма долучення до природної та культурної спадщини / Н. В. Шумлянська // Культура України. – 2014. – Вип. 47 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ic.ac.kharkov.ua/RIO/kultura47/15.pdf>.

70. Яворська В. В. Рекреаційний комплекс Одеси: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку / В. В. Яворська, Н. Є. Нефедова // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2012. – Вип. 724-725. Географія. – С. 204-210.

71. Ярмоменко С. Г. Лікувально-оздоровчий туризм Одеської області: сучасний стан та стратегічні напрямки розвитку / С. Г. Ярмоменко // Регіональні проблеми України: Географічний аналіз та пошук шляхів вирішення: зб. наук. праць за матеріалами VI Міжнародної науково-практичної конференції (8-9 жовтня 2015 р., Херсон). – Херсон: ПП Вишемирський, 2015. – С. 449-455.

72. Ярмоменко С. Г. Пам'ятки культурної спадщини одеського регіону як потенціал для розвитку туризму / С. Г. Ярмоменко // Інфраструктура ринку. – 2020. – Вип. 45. – С. 198-205.